

sadržaj

- 3 **Uvodnik**
Marijana Mitrović:
- 4 **Interview s Jasenom Pregrad**
Marijana Mitrović:
- 7 **Obrazovanjem do kulture mira**
Marijana Mitrović:
- 8 **Kreativne radionice-odgoj za mir**
Dubravka Božić Bogović:
- 10 **Građanski odgoj**
Zdenka Đurišić & Branka Balić:
- 12 **Živjeti kao sav svijet**
Stevanović Dijana:
- 13 **Za osmijeh djeteta u bolnici**
Biljana Mrdović & Jasminka Dević:
- 14 **Kreativne radionice u specifičnim uvjetima**
Elvira Tumir Lončar:
- 16 **Centar potpore**
Gordan Bosanac:
- 19 **Ne! oružju**
Michelle Kurtz:
- 20 **PAI - Participatorno Akcijsko Istraživanje u drugoj fazi provedbe projekta IDDIS**
Sonja Stanić & Branko Petrović:
- 23 **Projekt slušanja u Romskoj zajednici**
Marijana Mitrović:
- 26 **"Svi različiti - svi jednaki"**
Obrazovni paket
- 27 **Crtice**

KULTURA MIRA

Časopis
Centra za mir, nenasilje i
ljudska prava, Osijek

ISSN 1332-7240

Kultura mira je časopis Centra za mir, nenasilje i ljudska prava iz Osijeka, koji se izdaje u suradnji sa partnerskom organizacijom Lice mira – Centar za kulturu mira i ljudska prava iz Slavonskog Broda. Svi tekstovi koje objavljuje Kultura mira mogu se slobodno prenositi.

IZDAVAČ

Centar za mir, nenasilje i ljudska prava – Osijek

Županijska 7
HR – 31000 Osijek
tel/fax: +385 31 206 886
+385 31 206 889

Ured za ljudska prava
+385 31 206 887

e-mail

czmos@zamir.net

web

www.centar-za-mir.hr

glavna i odgovorna urednica

KATARINA KRUHONJA

zamjenica glavne urednice
JELENA-GORDANA ZLOIĆ

uredništvo

Ranka Jindra (Mirovni timovi)
Jelena Maras (Žene i kultura mira)
Biserka Milošević (Ljudska prava)
Milan Ivanović (Civilno društvo)
Sonja Stanić (Program slušanja)
Dubravka Božić-Bogović (Edukacija)

lektura

Igor Gajin

oblikovanje

Davorin Palijan Kaleidoskop

tisak

Grafika

naklada

2000

Časopis Kultura mira tiskan je
uz potporu HEKS-a

HEKS

Uvodnik

Ovim vas uvodnikom želim, drage čitateljice i čitatelji, potaknuti da pročitate ponuđena štiva o raznim oblicima obrazovanja za mir i nenasilje. Štoviše, da ih čitate otvoreni za istraživanje jedne od mogućnosti u koju bi ste se željeli i sami uključiti. Ujedno započinem tvrdnjom da bi obrazovanje za mir i nenasilje nužno trebalo dobiti svoje punopravno mjesto u sklopu opće prihvaćenog prava na obrazovanje. Govorim to iz iskustva, i negativnog, i pozitivnog.

Rat me je, kao i mnoge, zatekao, zaprepastio, užasnua. Bila sam ogorčena na naše roditelje, učitelje i odgajatelje koji nas - shvatila sam to suočavajući se s nasiljem protiv sebe, oko sebe i u sebi - nisu podučili o tome što rat doista jest. Koliko god bolno iskustvo bilo, meni je donijelo dvije vrlo važne spoznaje. Prva, od koje je i krenuo moj mirovni put, jest da i sama nosim dio odgovornosti za rat -proporcionalna je mojoj pasivnosti prema nepravdi, neznanju i zabludama društva u kome živim. Druga je spoznaja kako uvijek postoji prostor za slobodni odabir - čak i kada se čini da izbora nema i da je netko drugi donio odluku u moje ime. Ova mi je spoznaja pomogla izaći iz slijepe ulice - što ću sada kada sam svjesna svog dijela odgovornosti a kao pojedinac ništa ne mogu učiniti da zaustavim rat ili preusmjerim njegov tijek? Pronađeni je prostor slobode tada za mene bio odluka da ću iz tih zadanih okolnosti, ne čekajući da se izmjene, početi raditi za pravedniji mir - za društvo u kome će se nepravde, problemi ili sukobi interesa rješavati na kreativan, nenasilan, inkluzivan način - nikog ne isključujući, svima ostavljajući prostor za život i razvoj.

Međutim tada, kada sam znala da trebam i kada sam znala što hoću, shvatila sam da **ne znam kako** - da ne posjedujem ni znanja ni vještine kako to postići niti na osobnoj razini, u obitelji, na radnom mjestu a kamoli na razini šire društvene zajednice. Naša je mala mirovna grupa počela istraživati, povezivati se s onima koji su o tome više znali, pozivati stručnjake, odlaziti na treninge. Postali smo učilište a ubrzo i rasadište žena, muškaraca i mladih spremnijih da sudjeluju u preoblikovanju slomljenog sustava vrijednosti i da učine nešto za sebe i za zajednicu u kojoj žive. A takva se "čuda" događaju i u Zagrebu, Splitu, Puli, Karlovcu, Vukovaru, Sarajevu... Predstavljaju napor preobrazbe totalitarnih i ratom razorenih društava k demokratskim, temeljenim na građanskom sudjelovanju, toleranciji, zaštiti ljudskih prava i zajedničkoj sigurnosti. Razvijaju se različiti vidovi neformalnog obrazovanja i obrazovni centri kao npr. Centar za mirovne studije, Ženski studiji, centri za edukaciju volontera, centri potpore za razvoj neprofitnih organizacija, ljetne škole ljudskih prava...

U škole i na fakultete, međutim, obrazovanje za mir, demokraciju i ljudska prava ulazi polako (do sada uglavnom na "mala vrata"), a potrebe su velike i držim da zahtijevaju sustavni odgovor kroz redovni obrazovni sistem. Ako ništa drugo, u prilog tome govori stanje u osnovnim školama u Podunavlju. Poštujući manjinska prava za obrazovanjem na materinjem srpskom jeziku, formirani su odvojeni razredi učenika, a bez ikakvog sustavnog prostora za međusobnom komunikacijom i razmjenom. Djeca su vrlo brzo shvatila poruku i počela usvajati segregacijsko ponašanje - u nekim školama odbijaju koristiti iste toalete. Ili, zar na porast nasilja u školama odgovoriti tek dežurnim telefonom ili pojačanim policijskom nadzorom? Doista postoje i drugi odgovori koji ne bi smjeli, u obrazovanju, ostati marginalizirana alternativa. □

Dječji rad nastao kao rezultat art-terapije

Marijana Mitrović

Svako postavljanje stolaca u krug umjesto u redove pomak je ka kulturi mira

Interview sa **JASENKOM PREGRAD**, psihologom i gestalt psihoterapeutom

Tko ste Vi, Jasenka Pregrad? Što radite? Gdje sve radite? S kim radite? Kako radite?

Profesionalno sam psiholog po dodiplomskoj naobrazbi i psihoterapeut po poslijediplomskoj specijalizaciji. Najveći dio radnog staža (22 godine) stekla sam kao psiholog u dvjema srednjim školama, a i sve ostalo što sam radila bio je svojevrstan rad na obrazovanju. Bila sam član direktorija velikog projekta Ministarstva prosvjete i UNICEF-a "Pomozimo djecu stradalu u ratu" koji se provodio u osnovnim školama u Hrvatskoj, sav-

izboru profesionalnih aktivnosti, ali i odgovornosti za osobni život i život moje obitelji. Kad već spominjem obitelj, kao dio odgovora na pitanje "tko sam ja" valja reći i da sam supruga jednom tolerantnom i strpljivom srednjoškolskom profesoru, i majka dvoje djece koja su već poodrasla, što me čini najnižom osobom u kući. Ukupno gledano, obitelj iz koje sam došla i obitelj koju imam u tri koljena bavila se odgojem i obrazovanjem, od vrtića do fakulteta, tako da mislim kako je najpreciznije ako kažem da sam (na razne načine i u raznim ulogama) prosvjetar.

U posljednjih desetak godina se puno govorilo o miru, mirovnjaštvu, pregovaranju, nenasilnom rješavanju sukoba. Šta Vi mislite o tim temama?

Da, puno se govorilo o miru, mirovnjaštvu, pregovaranju, nenasilnom rješavanju sukoba. To je bila i još uvijek jest ravnoteža ratu, nacionalnom i vrijednosnom konfliktu koji u pravilu nikada ne rješava sukobe, nego je trajanje u sukobu. Ta je ideja često korištena u alternativnim krugovima, humanističkim krugovima, NVO-ima i na neki paradoksalan način je rat doprinio da se ideja o nenasilnom rješavanju sukoba proširi na ovim prostorima. Svi mi koji smo tih godina bili aktivni u području psihosocijalne podrške postradalima i zagovaranju drukčije, humanije paradigme rješavanja sukoba, frustracija i prilagodbe na nove političke okolnosti nismo samo govorili, nego smo i radili i učili

Jasenka Pregrad

jetnik za programe u trogodišnjem projektu "Izobrazba za pružanje pomoći u posttraumatskom oporavku" Društva za psihološku pomoć iz Zagreba. Tih smo godina (1991.-1997.) upoznali ljude i krajeve od Dubrovnika do Vukovara, uključujući i Bosnu i Hercegovinu. Uglavnom su to bili nastavnici, socijalni radnici, defektolozi, psiholozi, pedagozi i volonteri u vladinim i nevladinim organizacijama. Bila sam i edukator, i supervizor, i evaluator raznim NVO-ima (Centar za žene žrtve rata, CERANEO, CESI i vaš Centar za mir, nenasilje i ljudska prava).

Od 1991. zajedno s kolegama gestalt terapeutima vodim edukacije iz gestalt terapije, u posljednje 2 godine uspostavili smo suradnju s Institute for Integrative Psihoterapie iz Würzburga, pa ova edukacija dobija legitimitet po kriterijima Evropske psihoterapijske asocijacije. Posljednjih godina s DPP-om radimo slične edukativne programe u Albaniji, na Kosovu, ali i u Hrvatskoj i BiH. Uz sve to imam i svoje psihološko savjetovalište. Od ove jeseni odlučila sam se osloniti na vlastite noge, pa sam slobodnjak, što mi donosi puno više slobode u

"kako" od drugih, i učili druge boljim načinima komunikacije u širem smislu. Kad kažem u širem smislu, mislim na način koji zadovoljava sve humane potrebe (uključujući potrebu za poštovanjem, samopoštovanjem, življenjem u skladu s osobinama i društvenim vrijednostima kulture u kojoj živimo, potrebu za osobnim integritetom, kao i potrebu da imam krov nad glavom i materijalnu sigurnost) i ne reducira nas na živa bića

Osim rješavanja unutarnjih konflikata za kvalitetnu i mirnu komunikaciju, važna je samoosviještenost i barem donekle razvijena sposobnost suosjećanja.

koja imaju samo primarne biološke potrebe. Ja sam izuzetno sretna i ponosna što je bilo ljudi koji su ustrajali u težnji da naš sukobljeni mikrosvijet zadrži obilježja ljudske zajednice. To mi čuva nadu da sve što sam radila cijelog života ima smisla.

Međutim, kao i u svim počecima, ta ideja je i kod nas ponekad više ostajala na razini korištenja termina koji su primamljivi i koji su sastavnica za međusobno prepoznavanje, nego što je stvarno prihvaćena i primjenjivana suštinski, jer ta ideja u sebi sadržava demokratsku proceduru odnosa prema sebi i tek onda prema drugima. Tako nam se, kao vjerojatno u svim pionirskim fazama prihvaćanja nekih novih ideja i pristupa, često događalo da smo razumjeli ideju, da nam se ona svidjela, ili smo je jednostavno doživjeli kao dobar i na našim prostorima alternativan način življenja sadašnjeg trenutka. Međutim, ideju nije lako do kraja posvojiti, usvojiti, razviti dovoljno demokracije u sebi, i izvježbati dovoljno tehnike da bismo to primijenili u svakodnevnom životu.

Mislite li da to nismo mogli, znali, htjeli? Da nismo imali istinsku potrebu da ideju mira i mirovnjaštva posvojimo i integriramo u svoj život?

Ja mislim da smo i mogli, i znali i htjeli iz istinske potrebe mirovnjaštva i digniteta čovjeka, i da smo radili na tome. Ne bih voljela da ovo što govorim bude shvaćeno kao kritika postojećeg, nego kao prepoznavanje, imenovanje sadašnjeg trenutka. Mislim kako je ova faza u kojoj smo mi važna, prva, pionirska faza, da je ona nepreskočiva i da ju je važno realno sagledati kako bismo ideju mira i nenasilja mogli dalje razvijati i živjeti.

Vi ste psiholog i psihoterapeut. Bliska vam je i psihologija pojedinca, kao i socijalna psihologija. Kako biste mogli objasniti sukob kao fenomen interpersonalnih odnosa i odnosa među skupinama?

Interpersonalna i socijalna psihologija nas uče kako je međuljudski sukob u koji ulazimo u pravilu povezan s našim unutarnjim sukobom. A ako postoji nesklad između interesa i potreba različitih ljudi i grupa koji nije praćen unutarnjim konfliktima, rješenje se lako ispregovara i izdogovara. Zbog toga se meni čini izuzetno važnim da se kao važan preduvjet, kao prvi korak u pripremi ljudi za kulturu mira, radi na rješavanju unutarnjih konflikata. To zapravo znači da kroz edukaciju, radionice, redovni sustav obrazovanja potičemo ljude da

upoznaju sami sebe, da upoznaju svoje različite dijelove, uloge, i da uspostave unutarnji dijalog.

Voljela bih da potkrijepite to nekim primjerom kako se očituje unutarnji konflikt kod pojedinca?

Osoba koja nema samopoštovanja (jer nije dobila dovoljno poštovanja u sredini u kojoj je rasla i trudi se da dobije od drugih ljudi i institucija dovoljno dokaza da je dobra kako bi nahranila svoj manjak) doživjet će odluku o tome da ne bude primljena u neki tim vrlo emotivno, i pronalaziti će različite argumente da dokaže da su drugi ljudi koji su izabrani u tim manje vrijedni. Obezvrijedit će njihove osobine i uratke, proizvest će sukob koji će se teško riješiti i u kojem će stalno netko biti kriv. Za razliku od osobe koja ima samopoštovanje i samopouzdanje, i koja takvu situaciju može doživjeti kao sukob u kome svi interesi mogu biti zadovoljeni pa će, bez potrebe da obezvrjeđuje druge članove tima, moći pregovarati o mogućnosti da u tom ili nekom drugom timu zadovolji svoje potrebe i interese.

Rekli ste da je potrebno da pojedinac kroz učenje bolje upozna sebe. Što to znači? Što dobivamo upoznavanjem sebe?

Bolje upoznati sebe znači osvijestiti činjenicu da, kao u gornjem primjeru, manjak vlastitog samopoštovanja nadoknađujem grozničavo oviseći o mišljenju drugih i okrivljujem ih kad mi ne daju ono što mi treba. Ako osvijestim manjak vlastitog samopoštovanja i pronađem način da doživim sebe kao osobu vrijednu poštovanja bez obzira što drugi o tome misle. Dakle, ako razriješim unutarnji konflikt moći ću pregovarati na miran

Interpersonalna i socijalna psihologija nas uče kako je međuljudski sukob u koji ulazimo u pravilu povezan s našim unutarnjim sukobom. A ako postoji nesklad između interesa i potreba različitih ljudi i grupa koji nije praćen unutarnjim konfliktima, rješenje se lako ispregovara i izdogovara. Zbog toga se meni čini izuzetno važnim da se kao važan preduvjet, kao prvi korak u pripremi ljudi za kulturu mira, radi na rješavanju unutarnjih konflikata.

način. Naravno, da bih to mogla važno je posjedovati vještine komunikacije i pregovaranja. One jesu vještine, što znači da se vježbom mogu stjecati, no svi mi koji smo učili vještine komuniciranja znamo koliko ih je teško dosljedno koristiti. Ono što čini teškom upotrebu vještina, osim naših unutarnjih konflikata kojih vrlo često nismo svjesni, jest i stupanj naše ovisnosti o drugim ljudima, stupanj neosviještenosti osobnih potreba i strah uopće, a naročito strah od odbacivanja. U onoj jednostavnoj formuli aktivne "ja - poruke" koju nudimo na gotovo svakoj radionici o vještinama komunikacije i koja obećava mirno rješavanje sukoba, a sastoji se od tri koraka (reći

konkretno ponašanje koje te smeta, reci što to konkretno ponašanje tebi čini i kako se osjećaš, te reci što ti hoćeš ili želiš drugačije) pokazuje se teškim zadatkom. Najlakše je reci konkretno ponašanje drugih koje me smeta. Nešto je lakše odraslim ljudima, ali ne i mladima reci što bih ja željela. Međutim, onaj srednji dio - kako se ja osjećam ili kako se to meni čini - većini je polaznika raznih edukacija teško dokučiti. To dokazuje da ljudi imaju loš uvid u svoje osobne osjećaje i potrebe ili, kako često kažemo, da su u lošem kontaktu sa sobom. Ako su u lošem kontaktu sa sobom, teško mogu biti u dobrom kontaktu s drugima. Jer, kad kažu ljudima koje njih-

Svaki trud, svaka radionica, svaki javni glas koji zastupa pregovaranje, a ne sukob; svako postavljanje stolaca u krug umjesto u redove je pomak ka kulturi mira, kao i svi ljudi koji su posvetili svoj život obrazovanju za mir vode lagano tome cilju.

vo ponašanje ih smeta i kakvo ponašanje očekuju od te osobe, onda to više zvuči kao naredba, nego kao pregovaranje u kome se poštuju sugovornici. Više sličiti totalitarom, nego demokratskom.

Dakle, osim rješavanja unutarnjih konflikata za kvalitetnu i mirnu komunikaciju, važna je samoosviještenost i barem donekle razvijena sposobnost suosjećanja.

Vodite mnoge seminare i radionice, sudjelujete u zapaženim TV emisijama. Radite i razgovarate s mladima, poučavate roditelje, osposobljavate psihologe, pedagoge, učitelje. Vi ste psiholog i gestalt terapeut. Znači, filozofija i baza vašega pristupa je gestalt psihologija. Molim Vas, recite nešto više o svojoj psihološkoj orijentaciji.

Nove humanistički orijentirane psihološke škole (pravci), kao i danas vrlo popularan pokret za razvoj emocionalne inteligencije, naglašavaju važnost i rade na samopoštovanju i prihvaćanju osobne odgovornosti za zadovoljenje potreba i ostvarenje ciljeva. Jedan od najpoznatijih takvih pravaca je gestalt psihoterapijski pristup. Ovaj pristup je od samih svojih početaka polovinom prošlog stoljeća naglašavao da je humanistička psihoterapija koja je usmjerena na poticaje osobnog rasta i razvoja pojedinca i njegovih kreativnih potencijala pre-dobar da bi bio rezerviran samo za bolesne (Rogers i Perls). Kad je društvo sastavljeno od pojedinaca koji su u dobrom kontaktu sa sobom, znaju prepoznati svoje potrebe, osjećaju se odgovornima za njihovo zastupanje i ostvarenje, ne čekajući druge da se angažiraju na njihovom zadovoljenju, onda je ono ostvarilo svoje osnovne preduvjete za razvoj civilnog društva. Međutim, rad na sebi, na osobnom rastu i razvoju je uvijek dugotrajniji i mukotrpniji od vježbanja vještina komunikacije i pregovaranja. Zato nam se često događa da, premda smo ljude dobro uvježbali u rješavanju sukoba i pregovaranja, do sukoba ipak dođe.

Kako da ipak dođemo do mira? Kako da gradimo kulturu mira kad je sukob tako duboko u nama?

Svaki trud, svaka radionica, svaki javni glas koji zastupa pregovaranje, a ne sukob; svako postavljanje stolaca u krug umjesto u redove je pomak ka kulturi mira, kao i svi ljudi koji su posvetili svoj život obrazovanju za mir vode lagano tome cilju. Naučila sam se biti strpljiva i ne očekivati velike promjene odmah ili brzo. Jedan od mojih najdražih učitelja Peter Toebe je rekao: "Mi sadimo sjemenke u ljudima. Što će niknuti, a što neće, i kakve će točno biljke izrasti, to nikad ne znamo." Dakle, mislim da je važno saditi i da je važno da ima čim više nas koji smo spremni strpljivo saditi bez garancije na uspjeh. Međutim, kako ne bi nalikovali previše Sizifu, smatram važnim učenje iz tuđeg i vlastitog iskustva, bivajući dovoljno hrabri da sagledamo usjeve koje smo posadili barem toliko koliko možemo. I ako mene ovim intervjuom pitate da se okrenem i pogledam iza sebe, onda bih vam rado rekla da je važno raditi na osobnom rastu i razvoju svakog pojedinca, na pomirenju unutarnjih konflikata. Prvo je važno raditi s učiteljima, nastavnicima i s drugima koji rade s djecom i mladima, zatim s djecom i mladima samima na osobnom rastu i razvoju, što uključuje i razvoj osobne odgovornosti.

Kad kažem da radimo, onda je važno znati kako je to dugotrajn proces mjeren godinama. Ovaj rad onda može uključivati i vještine komunikacije, i govor žirafe, i kreativno rješavanje sukoba. Na ovaj način, ne samo da gradimo kulturu mira, nego gradimo temelje demokratskom i istinski zdravijem društvu s manje različitih vidova ovisnosti, bilo ovisnosti o autoritetima, neprijateljima, alkoholu ili drogama.

Čini mi se također važnim spomenuti upravo to: ulaganje određenog truda u senzibilizaciju i edukaciju predstavnika državnih i društvenih institucija zaduženih za odgoj, obrazovanje i demokratizaciju.

Nabrojali ste struke i populacije za koje nalazite da je najvažnije obrazovati, osvještavati, osnaživati za rad na stvaranju demokratskih, tolerantnih odnosa i kulture održivoga mira. Što mislite o edukaciji političara, državnih dužnosnika i drugih?

Govoreći o edukaciji za kulturu mira, čini mi se također važnim spomenuti upravo to: ulaganje određenog truda u senzibilizaciju i edukaciju predstavnika državnih i društvenih institucija zaduženih za odgoj, obrazovanje i demokratizaciju. Uz njihovu svijest o tome da radimo posao čiji rezultati se ne vide odmah, ali su na dugu prugu isplativi, ne samo u stupnju mentalnog zdravlja i zadovoljstva građana, nego i u manjim troškovima zdravstva, boljim rezultatima rada i poduzetnijim pojedincima. Međutim, tamo se ne da stići bez ovog strpljivog pionirskog posla i upravo zato i mislim da je on tim važniji i da je dobro da želimo ustrajati u njemu. □

Marijana Mitrović, voditeljica programa Edukacija

Obrazovanjem do kulture mira

Obrazovanje je činjenica. Htjeli ili ne, učimo od života, od ljudi, odraslih, mladih i djece. Učimo od sebe samih. Od roditelja, dobrih i loših učitelja, od dobronamjernih i onih koji to nisu. Izvori su oko nas i u nama, u svima nama.

Najvažnije je naučiti učiti iz života, a to možemo suočavajući se, prihvaćajući i razumijevajući sve ono što nosimo u sebi, prihvaćajući drugog sa svim njegovim bogatstvom. To je put miru i kulturi življenja u miru; miru sa sobom i miru s drugima.

Kakve ovo ima veze s obrazovanjem za mir, s odgojem i obrazovanjem za kulturu mira? Ima suštinsku vezu jer rasti i razvijati se prije svega znači poznavati sebe da bi mogli upoznati i razumjeti druge.

Nezaobilazni je uvjet upoznati sve svoje dubine i ponore, ljepote duše i snage duha, svoju sposobnost za sve ljudske ushite, uzlete ali i posrtanja i padove. Tek tako imamo kapacitet za prepoznavanje drugih u sebi, sebe u drugome, i sveukupne mudrosti koju življenje života nosi u samom procesu.

Čini mi se da nismo skoro ovako razmišljali o korisnosti i nasušnosti učenja na ovaj način. Živjeli smo u miru i razmišljali smo o drugim kvalitetama i potrebama. Jednoga dana izgubili smo jedan od osnovnih preduvjeta da se možemo osjećati ljudima, oduzeli su nam slobodu kretanja, strpali nas u podrum, skloništa, izbjeglištva, bacali granate i bombe na naše kuće i naše

živote, ugrozili živote i budućnost naše djece. Oduzeli su nam sve to, a dali nam priliku da upoznamo nepoznate dijelove svojih duša, svoje tame, neznanja, mržnje, isključivosti, osvetoljubivost. Dali nam šansu shvatiti koje potrebe imamo, a nismo ih svjesni, što je to što nas čini ljudima, višim bićima. I što sve ta viša bića mogu i nose u sebi. Dobili smo šansu birati kakvi ćemo biti i da toga postanemo svjesni. Lako je u dobru biti dobar, lako je dati višak onoga što imaš ili dati ono što tebi ne treba. A dijeliti ono čega je i tebi malo? Kako je to? Jesmo li za to sposobni? Razumjeti i onoga koji nas ne razumije? Prihvatiti i tolerirati ono i onoga koje i koji je drukčiji od nas i od našega? Učili smo nositi svoje oluje i bure u sebi, razumjeti ih, i na iskustvima proživljenih nemira graditi mir u sebi, sa sobom i s drugim. Nema trenutka života koji nam nije donio djelić mudrosti, djelić osobnoga blaga poznavanja čovjeka u nama i u drugome.

To je smisao našeg pogleda na obrazovanje kao na proces stvaranja čovjeka dostojnog imena koje nosi, to je smisao obrazovanja čovjeka za mir. Naš Program nastoji ostvarivati taj cilj radom s učiteljima kako bi oni oslobađali i ohrabivali djecu, a djeca nadahnjivala svoje roditelje, prijatelje i da tako širimo mir na našem Planetu. Počeli smo s mijenom u svijesti i srcu, s našim "dvorištem", od našeg komadića neba. □

Radionica s djecom 1995. godine.

Marijana Mitrović, voditeljica programa Edukacija

Kreativne radionice -

- odgoj za mir

Nakon osnivanja Centra za mir, ratne 1992., uočeno je kako mnoga djeca pate od trauma vidljivih kroz poremećenu komunikaciju, razdražljivost, razočaranost, apatiju, auto-agresivne simptome, lošu koncentraciju, introvertiranost, neprikladnost, te sklonost nasilju i bolestima. Iskustvo rata i položaj prognanih osoba nosili su sa sobom nekoliko vrsta psiho-socijalne traume i stresa. Između ostalog, to su i prilagođavanje novom okruženju, poremećaje u društvenoj mreži, gubitak i/ili odvajanje od članova obitelji, teške gospodarske prilike, nesigurna budućnost, iščekivanje povratka i gubitak perspektive. Ovakvo stresno okruženje utjecalo je na

obiteljske odnose, osobito na odnose između roditelja i djece. Projekt Kreativne igraonice, preteča projekta Kreativne radionice, započeo je s radom 1992. godine s ciljem pružanja elementarne psihološke podrške prognanoj djeci svih nacionalnosti koja su u to vrijeme bila smještena u Osijeku i pohađala nastavu u osječkim osnovnim školama. Igraonice je u svoje slobodno vrijeme vodilo 30 nastavnika, igrajući se s djecom, te koristeći tradicionalne društvene igre i aktivnosti kooperativnog tipa.

U to su vrijeme u ratni Osijek dolazili brojni strani treneri kao Traude Rebmann, Catherina Sander, Christoph Hatlapa, Adam Curle i mnogi drugi koji su poučavali "Centrovce" tehnikama rada sa sukobljenim i traumatiziranim osobama, te donosili dragocjena znanja i iskustva koja su stekli radom u kriznim konfliktnim zonama diljem svijeta. Međunarodni treneri educirali su učitelje u vikend radionici dajući im osnovna znanja o nenasilnoj komunikaciji i kreativnom ophođenju sa sukobom.

Nakon 1994., potreba za sustavijom edukacijom, radi boljšega zadovoljenja potreba i očekivanja nastavnika, postala je očita. Započinju ciklusi seminara i radionica za obrazovanje nastavnika

Također, uvodi se novi element u sadržaj Projekta - rad s roditeljima traumatizirane djece. Prema uočenim potrebama kod odraslih i djece koncipirane su aktivnosti i ciljevi radeći na afirmaciji, unapređivanju zajedništva i suradnje, traumatskim posljedicama rata, aktivnom slušanju te mirovim radionicama.

Projekt je u izgradnji mira procijenilo uspješnim više europskih partnera Centra za mir, te je ovu etapu projekta financiralo Vijeće kršćana Švedske sredstvima Swedish Internatioal Development Agency, Komitee fur Grundrechte und Demokratie iz Njemačke i HEKS (Hilfswerk der Evangelischen Kirchen der Schweiz) iz Švicarske.

Ohrabreni uspješnim radom i podrškom stranih partnera, voditelji Projekta proširuju rad na srednje škole u kojima se do tada gotovo ništa nije radilo na saniranju posljedica traumatskih doživljaja mladih. Tako se radilo u 13 osnovnih i 3 srednje škole u Osijeku, te u po jednoj osnovnoj školi u Vinkovcima, Županji i Cerni sa oko 600 učenika i 158 roditelja. Projektni tim je pojačan psiholozima, pedagogima i nastavnicima iz srednjih škola. Savjetnica i supervizor za učitelje koji rade u Projektu bila je Jasenka Pregrad, psihologinja i psihoterapeut iz Druš-

Predstavnik HEKS-a, gospodin Arne Engelli s voditeljicom Projekta 1995. godine.

HEKS

tva za psihološku pomoć iz Zagreba. Edukaciju voditelji provodili su domaći treneri uz povremene seminare koje su održavali internacionalni treneri. 1996./97. godine Projekt dobiva nove sadržaje i novi naziv: Kreativne radionice i kreativno-socijalizacijske skupine u osnovnim i srednjim školama kao priprema za povratak i mirnu reintegraciju - Mirovni odgoj. Organiziran u 34 grupe učenika osnovnih škola i 6 grupa srednjoškolaca (ukupno oko 900 učenika) i 16 grupa roditelja (oko 220 osoba) sa istim ciljem i zadacima kao i u prethodnom razdoblju, Projekt se pokazao vrlo zahtjevnim i ukazao na potrebu dodatne i kontinuirane edukacije voditelja grupa i voditelja tima.

Uspješnost u ostvarenju postavljenih ciljeva omogućio je nastavak Projekta u novom projektnom razdoblju od 1998.-2003. uz materijalnu i moralnu podršku istog partnera - donatora HEKS-a. O tome ćemo pisati u slijedećem broju Kulture mira.

Realizirajući zadatke Projekta ostvarivane su dvije važne komponente koje je Program sadržavao: edukacijska i intervencijska. Djeca-prognanici i njihovi roditelji, kao i njihovi učitelji, pripremani su na činjenicu da prilagodba životu u zavičaju nakon povratka ne zavisi samo o objektivnim okolnostima, nego i o njihovoj subjektivnoj percepciji tih okolnosti, njihovim očekivanjima i percepciji mogućnosti realizacije njima važnih ciljeva.

Rad s osobama koje su imale ratno iskustvo (bez obzira na njihovu kronološku dob, spol, obrazovnu i kulturnu razinu, nacionalnu ili vjersku pripadnost, političko opredjeljenje, stavove i uvjerenja) pokazao se izuzetno korisnim za prevladavanje emocionalnih poteškoća koje su se pojavile kao posljedica ratnih traumatskih doživljaja. Neophodno je bilo pomoći osobama da ovladaju svojim emocijama, kako bi mogle prihvatiti sebe, pa potom druge osobe, a onda i usvojiti smisao tolerancije različitosti i prava na vlastitu osobnost, te uvažavanje vrijednosti ljudskih prava za sve.

Pokazalo se kako se ovakvim radom s mladima i odraslima pomoglo i doprinijelo osobnom razvoju i rastu svakog sudionika u Projektu - djeteta, tinejdžera, roditelja ili učitelja, pedagoga ili psihologa, a upravo to je cilj ovog angažmana. □

"Trebamo se koncentrirati na ojačavanje slike o sebi: ljudi trebaju biti zadovoljni sami sobom. Kada osjećamo samopouzdanje i kada smo cijenjeni zbog nas samih, štedimo energiju i djeci pružamo u potpunosti ljubav i pažnju koju trebaju. Ako smo samo intelektualno educirani, propuštamo bitan dio naše osobnosti koji se odnosi na osjećaje a time i na ljubav i sigurnost u vezama. Najbolji način komuniciranja s djecom je kreativan rad s njima. Igra, ples, izrada nečeg novog i naši odnosi uvelike ovise o komunikaciji. Općenito, kada mislimo na komunikaciju, mislimo na razgovor i zaboravljamo da su neizrečene veze, koje se stvaraju kada radimo nešto zajedno, jedna vrsta unutarnje komunikacije."

učiteljica, suradnica na Projektu

"Bezuvjetna ljubav i povjerenje temelj su uspješnosti i kreativnosti. Osigurati djeci i mladima siguran prostor za svladavanje unutarnjih tjeskoba, strahova, ljutnje i bijesa bio je naš prvotni cilj. Potom smo ih učili otvarati sve kanale komunikacije, promatrati ljepotu oko sebe, pružati podršku drugima i primati je od drugih. Kada smo se bolje upoznali, spoznali sve naše sličnosti i razlike, stereotipe koji nas ograničavaju, ali i sposobnosti koje nam daju snagu za ći ususret drugomu, otvorili smo se ljubavi, ljepoti, ostvarili mir u srcu i oslobodili sve kreativne potencijale. Tako su nastajale naše slike, pjesnička ostvarenja, male skulpture, medalje, scenske igre... Prožimala nas je toplina i ljubav, iskreno prijateljstvo i sreća.

U tome je vrijednost i snaga Kreativnih radionica."

Amalija Krstanović, suradnica na Projektu

Građanski odgoj

Prošle je školske godine (1999./2000.) u RH započela provedba Nacionalnog programa odgoja i obrazovanja za ljudska prava i za demokratski građanski odgoj. Nacionalni je program izrađen na poticaj Vlade RH i Ministarstva prosvjete i športa u suradnji s Međunarodnim centrom za građanski odgoj iz SAD. U njemu su sjedinjena dosadašnja iskustva stečena provođenjem takvoga odgoja u hrvatskom odgojno-obra-

va prožimanje cjelokupnog odgojno-obrazovnog sustava kao i svih vidova odgoja i obrazovanja u njemu. Takav pristup treba omogućiti svakom učitelju učinkovitije korištenje metodom intergracije i korelacije srodnih odgojno-obrazovnih sadržaja. Također, nastavu bi trebao učiniti životnijom, iskustvenijom i zanimljivijom, kako učenicima tako i samim nastavnicima, a u školama stvoriti ozračje suradnje i tolerancije.

Danas se u svijetu (kako u zemljama s dužom demokratskom tradicijom, tako i u "mladim" demokracijama) stavlja vrlo jak naglasak na građanski odgoj. Razna međunarodna tijela kao što su Europska komisija, Europski parlament, predsjednici država i vlada članica Vijeća Europe i UNESCO, naglašavaju značaj demokratskog građanskog odgoja. U završnoj Deklaraciji Drugog samita Vijeća Europe (listopad 1997.) piše: "Mi, predsjednici država i vlada... iskazujemo svoju želju za razvojem demokratskog građanskog odgoja zasnovanog na pravima i odgovornostima građana i na sudjelovanju mladih ljudi u građanskom društvu".

Demokracija je, kako je iz cjelokupne dosadašnje povijesti vidljivo, najbolji do sada pronađeni oblik društvenog ustroja, iako ima brojnih nedostataka i slabosti. U posljednjih desetak godina zbile su se značajne društvene i političke promjene - dramatični zahtjevi za slobodom te propast autoritarnih i totalitarnih društava. Proces demokratizacije koji je zahvatio brojne zemlje izazvao je, u neku ruku, pretjerani osjećaj optimizma i

Živjeti u zajedništvu ili živjeti za zajedništvo znači moći pozitivno misliti o sebi i drugima, osjećati i prihvatiti vlastitu vrijednost, vrijednosti drugih, kao i cijeloga svijeta. Bitna je karakteristika zajedništva da možemo jasno prenijeti vlastita stajališta bez agresivnosti koja poriče prava drugih i slušati pažljivo bez predrasuda.

zovnom sustavu, iskustva drugih zemalja, te rezultati istraživačkog projekta "Odgoj za mir i ljudska prava za hrvatske osnovne škole" provedenoga temeljem ugovora između Vlade RH i UNESCO-a. Program je koncipiran kroz dionice koje se odnose na sve razine sustava školovanja (predškolski odgoj, osnovna i srednja škola). Njegova je realizacija predviđena kroz nekoliko načina: interdisciplinarno, kroz sve nastavne predmete gdje postoje nastavne teme bliske temama ljudskih prava, kao izborni predmet ili kroz izvannastavne aktivnosti u vidu projekata ("Projekt građanin"). U predmetnoj nastavi osnovnih i srednjih škola predviđena su dva posebna programa: Program odgoja za ljudska prava i Program građanskog odgoja.

Ono što se može istaći kao jedno od najvažnijih obilježja ovoga Programa je njegova sveobuhvatnost koja podrazumije-

Izrada narukvica prijateljstva, kreativna radionica u sklopu ljetovanja u Živogošću.

sigurnosti u snagu demokracije. Činjenica je, međutim, da je malo država uspjelo održati demokratske sustave na duže vrijeme bez ulaganja velike energije i sredstava u njihovo održanje i razvoj. Stupanj razumijevanja i građanskog sudjelovanja koji bi u potpunosti ostvario demokraciju i ustavnost još uvijek nije postignut ni u jednom društvu. Stoga sve demokratske države pokazuju veliki interes za odgoj mladih naraštaja s ciljem stvaranja svjesnih i aktivnih građana.

Demokracija nije stanje, ona je vrlo otvoren proces koji traži stalno bdjenje nad uspostavljenim demokratskim stečevinama, a njezina kvaliteta ovisi o umijeću stalne izgradnje i zalaganja svih građana. U tom smislu građanski odgoj igra važnu, ako ne i presudnu ulogu. Naime, čovjek se ne rađa s demokratskim vrednotama kao što su odanost ljudskom dostojanstvu i slobodi, građanskoj odgovornosti, socijalnoj i ekonomskoj pravdi, poštovanju zakona, uljudnosti, istinitosti, samoobuzdavanju, uzajamnoj pomoći, snošljivosti i sl.; on ih treba učiti i prakticirati. Svaku novu generaciju čine novi ljudi koji tek trebaju razviti osobine, sklonosti i vještine za demokraciju. Demokracija nije stroj koji ide sam po sebi, ona se mora obnavljati iz generacije u generaciju. Relativno je jednostavno stvarati tehnički kompetentne ljude-stručnjake; znatno je složenije i teže stvarati kompetentne (informirane, obrazovane, odgovorne, aktivne) građane. Upravo je to osnovna briga i zadatak građanskog odgoja.

Građanski odgoj treba biti realističan i usmjeren na postupan, strpljivi rad koji će dovesti do društvenih promjena. Poželjno je izbjegavati dvije nepoželjne krajnosti: utopističko shvaćanje po kojemu je demokracija "čarobni štapić" uz čiju će se pomoć svi društveni problemi odmah riješiti, te bijeg u cinizam i povlačenje iz političkog života.

Kako je zadatak Programa stvaranje kompetentnih aktivnih građana, kao glavne teme izdvojene su ustavna vlast i odgovornost građana, vlast, privatnost, odgovornost i pravda. Teme i sadržaji su preuzeti iz bogatog iskustva Međunarodnog centra za građanski odgoj iz SAD-a, te su sadržajno prilagođene primjeni u hrvatskim školama. Priprema mladih naraštaja za aktivan društveni, politički i kulturni život, za kvalitetan osobni život, za kvalitetno uključivanje u svijet rada, te upoznavanje s Ustavom RH nameću se kao osnovni ciljevi Programa koji se ostvaruju kroz razvijanje stavova i vrijednosti, intelektualnih i participacijskih vještina. Sama metodologija rada podrazumijeva strategije poučavanja temeljene na suradničkom učenju ("cooperativ learning") koje se zasniva na rješavanju problema u malim skupinama, raspravi, debati, igri uloga i dr.

Na području Osijeka i okolice provedba Programa kroz "Projekt građanin" traje već treću godinu. Ove je školske godine u njega uključeno sedam osnovnih i srednjih škola (OŠ Frana Krste Frankopana, "Vijenac", "Mladost", "Tenja", Ekonomska škola, Druga gimnazija, te Elektrotehnička i prometna škola). Ono najvrjednije u "Projektu građanin" izraženo je kroz mogućnost da učenici neposredno, kroz prepoznavanje problema javne politike u lokalnoj sredini, te razmatranje toga problema i pokušaj njegova rješavanja, steknu važna saznanja i iskustva o demokraciji i ljudskim pravima. Učenici gotove radove izlažu u svojoj sredini (školi, mjestu), ali i na završnoj smotri radova koja se održava svake godine na državnoj razini. Upravo na tim smotrama radovi učenika iz Osijeka i oko-

lice pobrali su brojne pohvale, a valja istaći da su i po brojnosti među najzastupljenijima. Primjerice, na prošlogodišnjoj smotri održanoj u Dubrovniku, na kojoj je sudjelovalo 70-ak gostiju iz različitih država, radovi naših učenika postigli su zapažene rezultate. Projekte ostvarene tijekom prethodne školske godine učenici iz Osijeka i okolice izložili su i na ovogodišnjem Sajmu zdravlja. Njihovo sudjelovanje očekuje se na

Činjenica je, međutim, da je malo država uspjelo održati demokratske sustave na duže vrijeme bez ulaganja velike energije i sredstava u njihovo održanje i razvoj. Stupanj razumijevanja i građanskog sudjelovanja koji bi u potpunosti ostvario demokraciju i ustavnost još uvijek nije postignut ni u jednom društvu. Stoga sve demokratske države pokazuju veliki interes za odgoj mladih naraštaja s ciljem stvaranja svjesnih i aktivnih građana. Demokracija nije stanje, ona je vrlo otvoren proces koji traži stalno bdjenje nad uspostavljenim demokratskim stečevinama, a njezina kvaliteta ovisi o umijeću stalne izgradnje i zalaganja svih građana. U tom smislu građanski odgoj igra važnu, ako ne i presudnu ulogu.

državnoj smotri koja će se održati u svibnju 2001. godine u Zagrebu, a teme prijavljenih radova su slijedeće: "Svakodnevica u životu invalida u Osječko-baranjskoj županiji (OŠ Frana Krste Frankopana)", "Samopoštovanjem protiv kaosa - razredni Ustav (OŠ "Mladost")", "Zbrinjavanje otpadnih voda" (OŠ "Tenja)", "Posvojenje djece" (Druga gimnazija), "Slobodno vrijeme mladih - uređenje bedema u Tvrdi" (Ekonomska škola) te "Reci NE - u borbi protiv droge" (Elektrotehnička i prometna škola).

Kroz ovakav rad učenici osvještavaju sebe kao politička bića, bića zajednice. Živjeti u zajedništvu ili živjeti za zajedništvo znači moći pozitivno misliti o sebi i drugima, osjećati i prihvatiti vlastitu vrijednost, vrijednosti drugih, kao i cijeloga svijeta. Bitna je karakteristika zajedništva da možemo jasno prenijeti vlastita stajališta bez agresivnosti koja poriče prava drugih i slušati pažljivo bez predrasuda. Za zajedništvo je važno razviti takve osobine i ljude koji će moći rasti s drugima, te znati podnijeti teret odgovornosti za postizanje zajedničkog cilja. Škola je mjesto na kojem se stječe iskustvo, mjesto u kojem pojedinac spoznaje nužnost i prednosti, kao i cijenu života u zajednici. Zajedništvo traži rad, samodisciplinu, usuglašavanje mišljenja. Škola pruža mogućnost da učenike kao sudionike odgojno-obrazovnog procesa na vrijeme osposobino za život u zajedništvu i miru. □

Živjeti kao sav svijet

Inkluzija je proces koji osobama s mentalnom retardacijom omogućava uključivanje u život lokalne zajednice, ravnopravno sudjelovanje, te potvrđivanje kao ravnopravnih građana, čime doprinose razvoju tolerancije i pozitivnih stavova javnosti prema osobama koje su "drukčije". Inkluzija polazi od socijalnog modela u rehabilitaciju, a pretpostavka je i posljedica inkluzije promjena stavova do kojih dolazi interakcijom osoba sa i bez teškoća u razvoju.

Institucija predstavlja oblik segregacije i getoizacije koji u suvremenom, demokratskom društvu nije prihvaćen. Nakon što su s procesom inkluzije još prije 25 godina započeli u SAD-u, Kanadi i većini zemalja zapadne Europe, kod nas je rad na projektu započeo 1997. godine osnivanjem Udruge za promicanje inkluzije u Zagrebu. Ubrzo nakon Zagreba, u Bjelovaru započinje rad na projektu prevencije institucionalizacije, a u ljeto se 1999. godine i u Osijeku počinju obavljati pripreme radnje i edukacija članova tima.

Inkluzija je proces koji osobama s mentalnom retardacijom omogućava uključivanje u život lokalne zajednice, ravnopravno sudjelovanje, te potvrđivanje kao ravnopravnih građana, čime doprinose razvoju tolerancije i pozitivnih stavova javnosti prema osobama koje su "drukčije".

Inkluzija obuhvaća dva važna programa - **deinstitucionalizaciju** osoba s mentalnom retardacijom (izmjesta iz institucija - dječjih i staračkih domova u udomiteljske obitelji i stanove, gdje žive samostalno uz stručnu podršku) i **prevenciju institucionalizacije** (sprječavanje smještaja osoba s mentalnom retardacijom u domove, što je redovit slučaj kada roditelji ostare i više nisu u mogućnosti voditi brigu o svojoj djeci, ili pak nakon smrti roditelja).

Nakon snimanja stanja i utvrđivanja potreba na području Osječko-baranjske županije, krenulo se u odabir klijenata i njihovo uključivanje u Školu stanovanja, što predstavlja pripremu fazu u procesu inkluzije. Klijenti se u školi stanovanja pod vodstvom terapeuta Zdenke Đurišić i Branke Balić međusobno upoznaju i prilagođavaju, te se uče obavljanju poslova iz domaćinstva i pripremanju kuhanih obroka. Nakon izrade programa rada i pripreme samih klijenata, dvije 37-godišnje djevojke premještene su 30. studenog 1999. godine iz Zavoda za zdravstveno socijalnu zaštitu - depadansa Čepin u jednosoban

stan, te su započele novi, samostalni i kvalitetniji život u stambenoj zajednici uz stručnu podršku tima koji se sastoji od defektologa, liječnika, socijalnog radnika, roditelja kao supervizora i, naravno, domaćice koje vode primarnu brigu o njima. Prvi su rezultati bili ohrabrujući, te smo 28. veljače 2000. godine također iz Zavoda za zdravstveno socijalnu zaštitu u drugi dvosobni stan premjestili dva mladića koji su nakon smrti svojih roditelja završili u domu, te jednog mladića koji je do trenutka premještaja u stambenu zajednicu bio u udomiteljskoj obitelji, ali više nije imao pravo na nju nakon navršene 21. godine.

18. studenog 2000. godine osnovali smo i treću stambenu zajednicu, gdje su smještene dvije 40-godišnje osobe iz programa preventivne institucionalizacije.

Dakle, sedam odraslih osoba s mentalnom retardacijom više ne živi u njima neprimjerenim domovima, već kao i svi mi, u stanovima, s pravom ispoljavanja svoje privatnosti i zadovoljavanja svojih potreba. Radno vrijeme provode u radionicama za radno proizvodne aktivnosti Centra za odgoj i obrazovanje "Ivan Štark". Slobodno vrijeme provode u aktivnostima Društva za pomoć osobama s mentalnom retardacijom ili u šetnji gradom, te u obilasku prodavaonica ili kulturnih zbivanja u gradu, i to u društvu svojih domaćica ili volontera.

Osnivanje projekta Inkluzija omogućeno je financiranjem od strane Ministarstva rada i socijalne skrbi, te donacijom finskog veleposlanstva i drugih stranih fondacija. □

Rođendanska proslava klijenta projekta.

Za osmijeh djeteta u bolnici

Slogan je to akcije koja je zaživjela na pedijatrijskom odjelu Kliničke bolnice Osijek od 14. srpnja 1999. Savez društava Naša djeca Hrvatske, Hrvatsko društvo za preventivnu i socijalnu pedijatriju i Hrvatska udruga medicinskih sestara, pedijatrijska sekcija organiziraju akciju za promicanje i primjenu humanizacije bolničkog liječenja djece polazeći od Konvencije UN-a o pravima djeteta, te primjenjujući Europsku povelju o

Nova saznanja na području medicine i kirurgije u nekim dijelovima svijeta ne vode dovoljno računa o potrebama djeteta u cjelini, odnosno da postoji tendencija ka usmjeravanju pozornosti samo na tijelo, zanemarujući pritom učinke liječenja na djetetove emocije i na to kako će se ono ubuduće osjećati.

djeci u bolnici koju je donio Europski parlament 1986. godine. Još 1984. godine savez društava Naša djeca organizirao je u Zagrebu okrugli stol na kojemu je 60 sudionika dalo podršku i prijedloge za uspostavu novih odnosa između zdravstvenih djelatnika, roditelja, članova volonterskih udruga i djece kao pacijenata. Uslijedili su prvi rezultati u praksi, te rad posebne stručne grupe koja je izradila ovaj program s namjerom da se i u RH ostvaruje suvremena svjetska ideja "otvorene bolnice" u odnosu na djecu. Pošlo se od spoznaje da nova saznanja na području medicine i kirurgije u nekim dijelovima svijeta ne vode dovoljno računa o potrebama djeteta u cjelini, odnosno da postoji tendencija ka usmjeravanju pozornosti samo na tijelo, zanemarujući pritom učinke liječenja na djetetove emocije i na to kako će se ono ubuduće osjećati. Stoga mnoga djeca proživljavaju psihičke traume, što ne samo da nije nužno, već može ostavljati trajne posljedice, a takvo je ponašanje u suprotnosti s Konvencijom UN-a o pravima djeteta. Cilj je ove akcije promicanje i primjena humanizacije bolničkog liječenja djece.

Akcija se odnosi na djecu od rođenja do završenog osnovnog školovanja, a provodi se kontinuirano tijekom godine, za vrijeme dok djeca borave u bolnici.

Program akcije sastoji se od 12 zahtjeva u korist djeteta:

1. Izrada i objava godišnjeg plana o sudjelovanju u ovoj akciji.
2. Prihvat djeteta u bolnicu samo kad je to za dijete najbolje rješenje.
3. Maksimalno smanjivanje boravka djeteta u bolnici.

4. Oplemenjivanje i funkcionalnost bolničkog ambijenta.
5. Holistički pristup liječnika bolesnom djetetu - ublažavanje negativnih emocija putem mimnog i staloznog pristupa prožetog optimizmom.
6. Sestrinska skrb o bolesnom djetetu - dopunska edukacija medicinskih sestara.
7. Primjena suvremenih medicinskih standarda za boravak djeteta u bolnici.
8. Pristup svakom djetetu kao pojedincu s njegovim vlastitim potrebama i uključiti ga primjereno njegovoj dobi, zrelosti i stupnju razumijevanja u razmatranje odluka o njegovom liječenju i boravku u bolnici.
9. Omogućiti svakodnevnii posjet roditelja bolesnom djetetu.
10. Sudjelovanje roditelja u njezi i liječenju djeteta
  - pružati mogućnosti roditeljima da budu uz svoje dijete tijekom provođenja terapije i neposrednog oporavka
  - dopušten pristup djetetu 24 sata
  - sudjelovanje u hranjenju, kupanju i igranju
  - pružati roditeljima usmene informacije, usmjeravanja i

Mali Marko.

Kreativne radionice u specifičnim uvjetima

edukativne materijale kako bi mogli pratiti "kućni red" odjela.

- II.** Pedagoški i kulturno-zabavni sadržaji za djecu u bolnici
- pričanje priča, razgledavanje slikovnica
  - izvođenje odabranih vještina koje zabavljaju djecu
  - projekcije crtanih i igranih filmova
  - gostovanja kazališnih predstava, glumaca, sportaša, glazbenika i dr. djeci zanimljivih osoba
  - mali glazbeno, scenski, ritmički i dr. nastupi djece pred dječom
  - poticanje stvaralačkih aktivnosti svih vrsta.

U ovom dijelu programa pozivaju se sve ustanove i udruge koje svojim stručnim i društvenim radom mogu pomoći u realizaciji cilja ove akcije.

Osmjeh na licima djece i roditelja pokreće na daljnje senzibiliziranje stručnjaka i javnosti za potrebe i vrijednosti humanizacije bolničkog liječenja djece.

Koordinator ove akcije za Kliničku bolnicu Osijek dr. Zlatko Mandić, voditelj odjela pedijatrije, pozvao je članice projekta Kreativnih radionica na suradnju u izvedbi svih gore navedenih aktivnosti. Članice projekta velikodušno su se uključile u ovu akciju. Svojom maštovitošću i originalnošću pridonose kvalitetnijem i bogatijem radu s bolesnom djecom.

Jedan od prvih animatora u Kliničkoj bolnici Osijek je misionar, psiholog i profesor na Teološkom fakultetu u Osijeku gospodin Brett McMichael koji je uz financijsku i drugu pomoć svoje matične Evangelističke crkve donirao bolnici opremu, rekvizite za dječju igru, knjige, kasete, potrošni materijal za stvaralačke aktivnosti djece.

Gospodin McMichael organizirao je opremanje sobe za igru i fizioterapiju na 2. katu bolnice za djecu do 2. godine. Na 4. katu bolnice nalazi se igraonica za predškolsku i školsku djecu u kojima borave i naše članice dok organiziraju rad i zabavu.

U ovom humanitarnom i volonterskom radu sudjeluje oko 20 prosvjetnih djelatnika članica kreativnih radionica koje tamo odlaze svako poslijepodne. Rade uglavnom u paru i organiziraju pedagoške radionice na temu komunikacije, rada na sebi, rješavanja sukoba, ekologije i sl., upotpunjene različitim likovnim, glazbenim i lutkarskim sadržajima kao i igrama za zabavu i opuštanje. Aktivnosti su prilagođene uzrastu i interesima djece. Zbog različite starosne dobi i razlika među djecom neophodna je stručna osposobljenost animatora, velika fleksibilnost i puno ljubavi.

Svojim zalaganjem u ovoj humanitarnoj akciji pomažemo u promjeni stava i odnosa prema bolesnoj djeci i prema roditeljima djece, te mijenjamo stanje u korist djeteta.

Odjeci su neposredne sekcije u praksi više nego zadovoljavajući, barem na pedijatrijskom odjelu bolnice. Osmjeh na licima djece i roditelja pokreće na daljnje senzibiliziranje stručnjaka i javnosti za potrebe i vrijednosti humanizacije bolničkog liječenja djece. □

Centar za odgoj Osijek ustanova je socijalne skrbi u kojoj se tretman resocijalizacije provodi sa stotinjak šticećenika dijagnosticiranih kao djeca i mladi s poremećajem u ponašanju (PUP). Tu se nalaze dječaci i djevojčice, djevojke i mladići koji su počinili kaznena djela, skloni su skitnji i bježanju, izbjegavanju školskih i drugih obaveza, kršenju društvenoprihvaćenih normi ponašanja, otporu prema uobičajenim oblicima autoriteta,

Da bi preživjela traumatična iskustva, ova su djeca negdje vrlo rano u svom životu "zaledila" svoju osjećajnost zato što su doživljene povrede bile iznad granice bola.

korištenju sredstava ovisnosti. Kratko rečeno: tu su mladi koji se bune i bore protiv svega i protiv svih jer su im krivi svi, jer se osjećaju odbačenima od obitelji, svijeta i života koji im nije pružio ni najmanje uvjerenje da su ga zavrjedili i da ga imaju pravo živjeti i uživati ravnopravno kao sva bića na svijetu. Šticećenci su naše odgojne ustanove, djeca s poremećajem u

Rad s mladima sa posebnim potrebama - - djeca i mladi s poremećajima u ponašanju

ponašanju koja su odrastala u kvantitativno i kvalitativno deficitnim obiteljima, mahom niskog socioekonomskog statusa, opterećenim patologijom - duševnim bolestima roditelja, alkoholizmom i prostitucijom, a redovito nemarom i nebrigom za primarne potrebe djece, nedosljednim i nejasnim odgojnim stavovima, uglavnom poremećenim fizičkim i emocionalnim zlostavljanjem. Sve je ovo rezultiralo pedagoški zapuštenom djecom - objektivno smanjene razine intelektualnog funkcioniranja, pseudoretardacijom ili, uslijed emocionalnih oštećenja, inhibicijom primarno postojećih normalnih sposobnosti. Ova djeca doživljavaju školski neuspjeh, neuspjeh u skupini vršnjaka (osim u skupini njima sličnih, socijalno osujećenih s devijantnim ponašanjem), nesigurna su, niskog samopoštovanja, s osjećajem inferiornosti i nekompetentnosti (što se manifestira agresijom prema imovini, drugim ljudima ili samome sebi). Uskih su interesnih područja, oštećenog motivacijsko-voljnog dijela ličnosti, bez sposobnosti za prorađivanje vlastitih stanja i osjećaja, oni su kao kotrljajuće grude straha, bijesa i nemoći. Neka od te djece oštećena su do granice patološkog poremećaja ličnosti koji karakterizira nemogućnost uživanja u tuđa emocionalna stanja, što se pokazuje u ponašanju kao osjećajna hladnoća, besćutnost ili čak okrutnost.

Uslijed svih specifičnosti djece i mladih s poremećajem u ponašanju, specifičan je i pristup u radu i način primjene kreativnih radionica kao metode rada. Prilagodljivost i elastičnost bitne su karakteristike našega pristupa, a ogledaju se

Prilagodljivost i elastičnost bitne su karakteristike našega pristupa, a ogledaju se u trajanju radionice, postavljenim zahtjevima, prihvaćanju da dijete, primjerice, prekine rad, ustane i izađe, vrati se i nastavlja ili se zadatak provodi kasnije u individualnom radu.

u trajanju radionice, postavljenim zahtjevima, prihvaćanju da dijete, primjerice, prekine rad, ustane i izađe, vrati se i nastavlja ili se zadatak provodi kasnije u individualnom radu. Postoje djeca koja odbijaju rad u grupi uopće, ona koja prihvaćaju zahtjeve koji ne traže neminovno dublje emocionalno proživljavanje i otvaranje jer postavljaju granice da se ne bi ponovno izložila emocionalnom povređivanju i ranjavanju. Voditelj je uglavnom u poziciji da "prvi skače u vodu" više nego li je to

Šticećenci su naše odgojne ustanove, djeca s poremećajem u ponašanju koja su odrastala u kvantitativno i kvalitativno deficitnim obiteljima, mahom niskog socioekonomskog statusa, opterećenim patologijom - duševnim bolestima roditelja, alkoholizmom i prostitucijom, a redovito nemarom i nebrigom za primarne potrebe djece, nedosljednim i nejasnim odgojnim stavovima, uglavnom poremećenim fizičkim i emocionalnim zlostavljanjem.

slučaj s redovitom školskom populacijom. Također, s obzirom na emocionalni status ove djece, veći je i rizik rušenja krhkih obrana koje čuvaju njihove ličnosti, pa i opasnost od povratka nasilnim, destruktivnim i autodestruktivnim oblicima ponašanja, sve do suicida. Da bi preživjela traumatična iskustva, ova su djeca negdje vrlo rano u svom životu "zaledila" svoju osjećajnost zato što su doživljene povrede bile iznad granice bola. Rad s njima predstavlja otapanje ledene stijene jednom jedinom sunčevom zrakom, polagano i nježno, obzirno i uporno, postavljajući kao kriterij uspjeha zadovoljstvo svakom kapljicom koja padne na tlo i ogoli komadić njene veličine.

Kreativne radionice kao metodu grupnog terapijskog i odgojnog rada koristimo više od tri godine u svome svakodnevnom pristupu i u radu s mladima u našem Centru. Ova se metoda u radu pokazala korisnom ne samo u tretmanu i terapiji nego i kao kvalitetna dijagnostička metoda, kako individualnih stanja i procesa tako i grupne dinamike. Kreativne radionice pružaju široki spektar mogućnosti ekspresije emocija i stavova putem riječi, pokreta, crteža, modeliranja, igranja uloga i dr. Ova metoda i kreativne ekspresivne tehnike unose dinamiku u komunikaciju šticećenika i odgajatelja, doživljaj lakoće i zabave, ne podsjećaju na školske zahtjeve, smanjuju distancu između odgajatelja i šticećenika, a to sve nosi pozitivnu pretpostavku za afirmaciju i samopoštovanje djeteta. Na ovaj se način olakšava prorađivanje traumatskih iskustava i doživljaja kojima je opterećen život svakog djeteta u našem Centru, nenasilno i nedirektivno dolazi do promjene sustava vrijednosti i otvara se put razvoju zdrave ličnosti djeteta koji je tegobnim životom i proživljenim traumama bio poremećen i onemogućen. □

Centar potpore

Centar za mir, nenasilje i ljudska prava u proteklih se osam godina, otkako postoji, razvio u jednu od većih nevladinih organizacija u regiji, čija najveća snaga leži u kontinuirano razvijanom i osnaživanom ljudskom potencijalu. Dosadašnji je rad svih članova bio okrenut poticanju građana na preuzimanje aktivne uloge u razvoju zajednice.

Projekt Centra potpore za razvoj lokalnih NVO-a pokrenut je kao logičan nastavak takvog promišljanja s ciljem pružanja strukturirane podrške i prostora za osnaživanje i razvoj svim

Vukovarskim institutom za mirovna istraživanja i obrazovanje (VIMIO), kao i s drugim Centrima potpore (udruga MI-Split, RI-centar iz Rijeke). Jedan od najvažnijih segmenata projekta je kontinuirana edukacija svih kojima je projekt namijenjen, a provodi se kroz TEHPO program konzultacijsko-edukacijskih usluga, izobrazbu volontera, te razvijanje NVO knjižnice.

Izobrazba volontera

U Hrvatskoj postoje dva volonterska centra od kojih je jedan u Splitu i djeluje u okviru udruge MI, dok je drugi Volonterski centar Zagreb. Modeli po kojima rade ova dva centra bitno su različiti, te jasno prikazuju kako nema jedinstvene definicije volontizma i volonterskog rada. Naše društvo prepoznaje samo određene komponente takvog oblika rada, te ih stalno usmjerava u iste djelatnosti (volontiranje u sportu, dobrovoljno davanje krvi, ekološke akcije), dok su u svijetu volonteri uključeni u sve razine življenja, tako da su njihova pomoć i doprinos od velike važnosti za čitavo društvo. Kod nas se volontizam u isto vrijeme počesto izjednačava s amaterizmom, što dodatno otežava uključivanje volontera u konkretne aktivnosti.

Polazeći od postavke kako volonteri bez sustavne izobrazbe ne mogu u dovoljnoj mjeri odgovoriti na pretpostavljene potrebe, a s ciljem unapređivanja i populariziranja ideje o volonterskom radu, Centar potpore pokrenuo je seriju od 6 jednodnevnih radionica za izobrazbu volontera. Cilj je radionica naslovljenih Korak zajedno u volonterski rad osnaživanje ljudi koji su voljni široj zajednici staviti na raspolaganje svoje vrijeme, znanja i vještine. Osobe uključene u izobrazbu okupljene su putem javnog natječaja, na koji se javilo njih 66. Kako je riječ o pilot projektu, nije vršena nikakva selekcija, ali su kandidati sami odlučivali, na temelju vlastite procjene, žele li sudjelovati u čitavom ciklusu izobrazbe. Sudionici su pod stručnim vodstvom psihologinje Branke Drabek-Milekić i pedagoginje Amalije Krstanović, te

Akcija čišćenja parka u sklopu Dana volontera

Detalj sa završne radionice ciklusa "Korak zajedno u volonterski rad" održane u Latinovcu - nastup KUD-a "Orjava" iz Pleternice.

putem iskustvenog učenja, praktičnih primjera i vježbi relaksacije primili osnovna znanja i vještine iz područja nenasilne i neverbalne komunikacije, ophođenja sa stresom, uloge građana u demokratskom društvu, zagovaranja i javnog djelovanja. Koristeći radionički način izobrazbe, sudionicima je pružena mogućnost rada na sebi, ali i iskustvo timskog rada pri realizaciji budućih aktivnosti. Polazeći od pretpostavke kako već postoje strukturirane organizacije koje trebaju volontere,

Cilj je radionica naslovljenih Korak zajedno u volonterski rad osnaživanje ljudi koji su voljni široj zajednici staviti na raspolaganje svoje vrijeme, znanja i vještine.

edukacija je bila usmjerena osnaživanju pojedinca i njegovih/njenih kapaciteta za prepoznavanje vlastite uloge u novom okruženju.

Na završnoj radionici ciklusa, koja je održana u Latinovcu, podijeljene su diplome o završenoj izobrazbi, dok će podaci o volonterima biti zavedeni u bazu podataka s ciljem pregleda potreba volontera i potreba NVO-a za njihovim radom.

Drugi je dio edukacije namijenjen organizacijama koje već rade s volonterima ili su voljne dati prostora volonterskom radu (primjerice, različite socijalne ustanove). Projekt namjerava provesti jedan takav ciklus edukacije u svibnju ove godine.

Podaci o volonterima i organizacijama koje su prošle čitav ciklus izobrazbe bit će zavedeni u bazu podataka s ciljem pregleda potreba volontera i potreba NVO-a za njihovim radom.

Jasno je kako u našim uvjetima ideja volonterskog rada nalikuje utopiji, kao i to da je teško biti volonter u vremenu općeg siromaštva u kojem živimo. Ipak, pozitivan je stav prema životu prvi korak ka ozdravljenju. Sustavni će rad na promociji i pozitivnom vrjednovanju volonterskog rada zasigurno doprinijeti izmjeni općeg stava prema samoj ideji. Osnova je volonterskog rada davanje, što je često i onaj završni impuls koji pokreće čitav slijed osjećaja korisnosti, svrhovitosti i punine. S jedne se strane volontizam opisuje kao isključivo dobrovoljni i neplaćeni rad, dok je s druge strane volonter dobrovoljac koji doprinosi onome što ga

zanimaju ili zna. No, i jedan i drugi način samo su dva puta ka istome cilju. Empatija i razvijanje kulture davanja, kao i kulture primanja, bile su osnovna ideja za pokretanje ovog projekta, ali i za buduću rad.

TEHPO - program

Edukacijsko-konzultacijska pomoć NVO-ima provodi se kroz TEHPO program. Cilj je ove aktivnosti osigurati tehničku pomoć zainteresiranim NVO-ima na principu jedan na jedan, što znači dolazak trenera u udruhu i intenzivan rad s njenim članovima. Odabir udruha s kojima će se raditi vrši se po natječaju, zaprimljenim zahtjevima i odlukom komisije. Odaziv po natječaju je u prvome krugu bio vrlo slab, ponajviše zbog neshvaćanja osnovne ideje programa. Kako je tijekom razvoja mnogih udruha u ratom pogođenoj Hrvatskoj veliki broj stranih trenera i donatora posjećivao ova područja, članovi udruha naučili su se dobivati edukaciju posve besplatno, što je dovelo do toga da se sada smatra kako edukacija nema svoju novčanu vrijednost. Kako je i u ovom slučaju riječ o razvoju

Cilj je ove aktivnosti osigurati tehničku pomoć zainteresiranim NVO-ima na principu jedan na jedan, što znači dolazak trenera u udruhu i intenzivan rad s njenim članovima.

koncepta edukacijsko-konzultacijske pomoći, potrebno je razvijati promjenu svijesti o vrijednosti edukacije kao nužnog elementa u razvoju građanskih inicijativa, udruha i civilnog društva u cjelini.

Trenerske organizacije EOS, SMART, NIT i SLAP ili individualni treneri prema svome stručnom shvaćanju (a nakon razgovora s predstavnicima udruge) određuju koja vrsta konzultacija može toj NVO biti od najveće koristi. Prema zaprimljenim zahtjevima, vidljivo je kako NVO-ima najviše treba pomoć oko prikupljanja sredstava, pisanja projekata, izrada akcijskog plana, rada s volonterima i sl.

TEHPO je ukazao na jedan od problema s kojima se udruge susreću. Naime, osnivanje udruge najčešće je odgovor na prepoznate potrebe zajednice, koji se potom nastavlja usmjerenim i konkretnim akcijama. U tom se procesu počesto zanemaruje strategijski i institucionalni razvoj udruge, što dovodi do neprepoznavanja vlastitih potreba. TEHPO je pokušao uz pomoć trenerskih organizacija odgovoriti na stvarne potrebe udruge koje isprva nisu ispravno definirane. Iskustvo dosadašnjeg rada ukazuje i na potrebu pružanja individualne edukacijsko-konzultacijske pomoći građanskim inicijativama (neformalnim grupama).

NVO - knjižnica

Kako je ranije navedeno, jedan je od najvažnijih segmenata projekta Centra potpore kontinuirana edukacija. Osnivanje NVO-knjižnice korak je u stvaranju logističke potpore udrugama u razvoju. Prvotno je zamišljeno da knjižnica tematski bude orijentirana na strategijski razvoj i menadžment, ali se tijekom rada pokazalo potrebnim uvoditi i neke druge teme (primjerice, marketing, upravljanje, zagovaranje, institucionalni

Knjižnica je otvorena za javnost, a radno joj je vrijeme od 12 do 15 sati radnim danima u prostorijama Centra za mir.

razvoj...). Fundus knjižnice obogaćen je i naslovima s područja popularne psihologije, pedagogije, ljudskih prava, religije i sl., nastojeći na taj način učiniti dostupnima što više informacija koje mogu biti od pomoći razvoju udruge.

Dio građe naslijeđen je iz fundusa Centra za mir, a dio je prikupio sam Centar potpore. Uspostavljena je suradnja s osječkom Gradskom i sveučilišnom knjižnicom (GISKO), uz čiju se pomoć radi na katalogiziranju knjiga. Sadržaj knjižnice uskoro bi trebao biti pretraživ putem web-a, a u dugoročnome je planu i pretraživanje preko web-stranice GISKO-a.

Potpore Zelenom Osijeku

Marija Jurčević

Uočivši poteškoće u radu, kao članovi ekološkog društva Zeleni Osijek zatražili smo pomoć od Centra za mir. Pomoć nam je omogućena u okviru TEHPO programa kroz tri radionice, a čije su teme na osnovu potreba društva dogovorene u razgovoru s trenericama udruge za razvoj SMART.

Prva radionica održana je 8. ožujka pod vodstvom Gordane Forčić i Slađane Novota. Tema je bila planiranje kao "jedan od najvažnijih elemenata upravljanja". Odredili smo ciljeve društva u sljedećoj godini i nakon toga izradili plan akcije koji je obuhvatio prikupljanje sredstava, izradu dugoročnog programa i dogovor oko organizacijske strukture. Odredili smo tko je što i do kada dužan obaviti. Također smo napravili plan akcije za projekt o eko-hrani. (v. Crtice iz mirovnjačkog života)

Dan poslije održana je druga radionica koja je imala cilj razvijanje vještine pisanja projekata, jer smo kao udruge prepoznali potrebu za tim. Zbog nedostatka vremena i složenosti tematike, nastojali smo što dublje ući u pojedine, problematičnije dijelove, razrađujući ih što detaljnije.

Predstoji nam još jedna radionica o pronalaženju, motiviranju i aktiviranju volontera koja će biti održana 9. svibnja u prostorijama Centra za mir, kao i prethodne dvije.

Udruge je kroz ostvarenu tehničku pomoć imala mogućnost u timu prodiskutirati sve snage, slabosti, mogućnosti i prijetnje za organizaciju, što je članovima uvelike omogućilo sagledavanje postojećih stanja unutar organizacije, te stvorilo bazu za definiranje ciljeva organizacije i planiranje njene budućnosti.

Po procjeni sudionika, radionice su održane izuzetno uspješno, i stečena će nam znanja biti od velike pomoći u daljnjem radu.

Kao posebno važnu činjenicu ističem razvijanje trajne suradnje s udrugom SMART, a njihova nam je pomoć od izuzetne važnosti. □

Gordan Bosanac

Ne! oružju

Često sam se sa svojim prijateljima kao dijete igrao rata jednim od onih plastičnih pištolja i šmajsera dobivenih od roditelja "pod bor" za Božić. Klasična podjela na "partizane i njemce". Bila je to vrlo moralna i nevinna igra rata. Najnemoralnije u njoj bilo je laganje je li me netko pogodio ili ne. 'Ajde ti sad dokaži da sam mrtav i da ispadam iz igre. Svađe su nastajale najčešće oko toga. I najčešće sam u toj igri razgovarao sa svojom sav-

ješču o tome trebam li priznati ili ne da me je pogodio imaginarni metak.

Nekih mi se dvadesetak godina kasnije nije pružila samo prilika za igru s pravim pucalcima i bombama, nego prilika da idem i u rat. Nisam otišao u rat. Studirao sam u Zagrebu. Vodio studentski život, nesretno se zaljubljavao. Bilo me je strah. A i rat je brzo počeo prerastati u parodiju s previše krvi, gluposti i prolaznih lidera. I s puno, previše boli. Naglo sam počeo gubiti granicu između dobrih i loših dečki, pravde i nepravde, činjenica i laži. Zamrzio sam rat i sve što ide s njim. Razum mi je zamrzio rat, savjest mi je zamrzila sve ono za što mi se čini da hrani rat.

Iako je prošlo već neko vrijeme od "završetka rata", u takvom stanju nije bilo šanse otići služiti vojni rok. Previše se toga skupilo u glavi i jednostavno bih sam sebi pljunuo u lice. Sve one računice "što se više isplati" pale su u vodu. Za mene je odlazak u vojsku pogriješno. "Protivim se bilo kojem obliku nasilja, nošenju oružja i upotrebi oružja. Mislim da je nemoguće pravedno koristiti oružje jer se prije ili kasnije njegova moć zloupotrijebi, te postaje sredstvo kojim se ubijaju drugi ljudi. Moja moralna uvjerenja protive se svakom ubijanju, kao i pripremi za ubijanje." I "slobodan" si onda kada "to" odradiš, te dobivaš svoju putovnicu, lakše nalaziš posao, "odvalio" si jednu "veliku stvar". Kao da nam je svima jasno "da je vojske oduvijek bilo i da će je uvijek biti". E neće!

autoritetima, te ponekad na slijepom pokoravanju zapovijedi-ma. Držim da se time ponižava dostojanstvo pojedinca i da mogu dovesti osobe u stanje moralne krize. Protivim se bilo kojem obliku oružanih sukoba i vjerujem da ratovi nisu neizbježni." -napisao sam u molbi za civilnu službu. I evo me u civilnoj službi.

Pravo na prigovor savjesti istovremeno je i intimno i javno čovjekovo pravo na slobodu. Zbog toga ulazi u ustave zemalja. Nekoliko je razmišljanja o tome.

Svakome se od nas može u glavi dogoditi mentalni sklop ideja kojim ne vjerujemo u vojsku, vojnu metodologiju, (ne)moć oružja... Takva osoba ima pravo na slobodu svog mišljenja, tj. pravo na svoju različitost. Ali nije to "bilo kakvo" mišljenje. Po nekima, ta osoba naivno vjeruje u nenasilje kao metodu kojom se mogu riješiti sukobi. Nenasilje - bez sile. Nemoralno je tjerati takve ljude da čine nešto protiv svojih uvjerenja, tim više što ta uvjerenja teško mogu ugroziti drugu osobu. Većina će se složiti kako je vrijedno i lijepo biti nenasilan. Gotovo su svi za mir. Pa ipak, mira je uvijek premalo. Važno je ljudima dopusti ne samo slobodno razmišljati nenasilje, već i slobodno živjeti nenasilje. "Ratova je oduvijek bilo i uvijek će ih biti". E neće!

"Protivim se bilo kojem obliku nasilja, nošenju oružja i upotrebi oružja. Mislim da je nemoguće pravedno koristiti oružje jer se prije ili kasnije njegova moć zloupotrijebi, te postaje sredstvo kojim se ubijaju drugi ljudi. Moja moralna uvjerenja protive se svakom ubijanju, kao i pripremi za ubijanje."

Danas je vojni trening postavljen kao društveni obrazac normalnosti. Uvijek je potrebna kakva-takva hrabrost za opiranje obrascima. Ritualno odlaženje u vojsku, traganja za očeličenjima i samopotvrđivanja slike odraslosti kroz vojsku i dalje je na snazi. Doživljaj vojske kao jednoga dijela života koji se "mora odraditi". I "slobodan" si onda kada "to" odradiš, te dobivaš svoju putovnicu, lakše nalaziš posao, "odvalio" si jednu "veliku stvar". Kao da nam je svima jasno "da je vojske oduvijek bilo i da će je uvijek biti". E neće!

Vrlo je važan odgovor na pitanje: "Tko je vlasnik moga tijela kada sam u vojsci?" Nema sumnje da vojnik gubi vlasništvo nad svojim tijelom. Gubitak vlasništva tijela jedan je od osnovnih mehanizama funkcioniranja vojske. Tijelo kao stroj, tijelo kao

četa. Gotovo je fantastična kontrola tijela (vojna disciplina) koja se provodi putem doziranja higijene (ograničenjem vremena za tuširanje), određivanja trajanja sna, prehrane, fizičkoga napora, odmora... Bunimo se kada nam otmu dio zemlje, kada nam ukradu novac, one u koje smo zaljubljeni, a tijelo smo ponekad u stanju tako olako prepustiti drugima. Ovdje ga čak ne prepuštamo osobi, ovdje ga prepuštamo državi. I to "za sve nas", za "višu stvar", za "dug domovini" (samo nikako da se sjetim kada i gdje sam se zadužio?). Kao da će to naše tijelo dati danak svakome od nas, raspršit će se na tisuće dijelova i ojačati sigurnost svakoga od nas. Ma daj!

Biti slobodan u smislu imati prostor za svoj strah. Bojati se. Plašiti se vojske je prije svega normalno, pa onda i moralno. Savjest može prigovarati ili, bolje rečeno, progovarati zbog straha. Strah se vrlo lako etiketira kukavičlukom, a kukavičluk sramotom. Biti prigovarač savjesti - biti ponosan kukavica? Zašto ne?

Vrlo je važan odgovor na pitanje: "Tko je vlasnik moga tijela kada sam u vojsci?" Nema sumnje da vojnik gubi vlasništvo nad svojim tijelom. Gubitak vlasništva tijela jedan je od osnovnih mehanizama funkcioniranja vojske. Tijelo kao stroj, tijelo kao četa.

Zbog svega toga je važno da zemlje svojim građanima omoguće i drugi način odsluženja vojnog roka, a to je civilna služba. "Pobuna" protiv odlaska u vojsku osobne je prirode. Istovremeno, jasno je da ne živimo sami na ovome svijetu i da imamo odgovornost prema zajednici. Budući da nam zakoni i dalje propisuju dužnost "odvajanja dijela života za domovinu", važno je uočiti kako se "domovina može voljeti i braniti" na mnogo načina. Civilna služba upravo otvara nove načine "voljenja domovine". Odvojiti jedan dio svog života da bi volenterski - (sjeti se reklame "najbolje su stvari besplatne":-) - pomagao ljudima, prirodi, tj. zajednici, a pri tome se ne obučavati kako oružjem uništavati ljude, prirodu, tj. zajednicu - vrijedna je stvar.

I dok vojnik nastupa na scenu kada ludilo uzme previše maha i počinje ubijanje, moju dužnost kao prigovarača savjesti vidim u tome da učinim sve kako do ludila ne bi niti došlo. Ne želim znati kako ratovati, nego želim znati što sve mogu učiniti kako do rata nikada ne bi došlo! Potpuno je pogrešno razmišljati kako nacionalnu sigurnost zemlje gradi jaka i uvježbana vojska. Sigurnost zemlje gradi se razvojem civilnog društva, tolerancijom među građanima i građankama, poštivanjem pravde. Prigovarači savjesti svojim radom uvelike mogu poboljšati socijalni sustav zemlje. Važnost civilne službe je baš u tome. Treba ju promicati kao društveno koristan rad koji s jedne strane predstavlja mogućnost ostvarivanja individualnog prava osobe (prigovor savjesti), dok s druge strane taj rad zadovoljava društvene potrebe, predstavlja važan element društvenog života u zemlji, te unapređuje kvalitetu življenja.

U ovom ću članku kratko izložiti kako projekt IDDIS-a trenutno koristi Participatorno Akcijsko Istraživanje (PAI), kulturne izazove procesu kako ih mi vidimo, na koji bismo način u budućnosti htjeli provoditi PAI i, na koncu, kakvu bismo pomoć u tom istraživanju htjeli od izvanjske agencije.

PAI je otpočetak zamišljen kao sastavni dio djelovanja prema van u skladu s glavnom idejom projekta. Osnovni proces, planiranje-djelovanje-opažanje-promišljanje-planiranje, potreban je kako bi se naglasile slijedeće postavke:

- društvo je sustav u kojemu pojedinci i zajednice igraju važnu ulogu;
- potrebno je razvijati ljudske potencijale;
- odgovorno demokratsko donošenje odluka;
- proces stjecanja znanja kao i upotreba istoga trebalo bi biti vlasništvo onih koji imaju koristi od toga;
- vjerovanje kako su prosječne osobe sposobne prepoznati vlastite probleme, raščlaniti ih i odrediti način rješavanja
- odanost nenasilnom djelovanju*

Implementacijski partner na projektu, Life and Peace Institute, trebao nas je u prve dvije godine usmjeravati u tom pravcu, ali se to nije dogodilo, što čak i sami priznaju. Usprkos tomu, poduzeti su odlučni koraci u pravcu uključivanja PAI procesa u razvoj prakse mirovnih timova.

U sklopu IDDIS projekta djeluje i Program slušanja. Članovi mirovnih timova su u parovima anketirali članove zajednice kako bi čuli više o iskustvima prije i poslije rata, te o potrebama zajednice. Prikupljene su informacije pomogle članovima timova u razumijevanju procesa unutar zajednice, sam je proces pomogao izgradnju povjerenja između zajednice i članova tima, podigao svijest zajednice o tomu što im mirovni timovi mogu ponuditi, te im dao smjernice za buduće aktivnosti. Ovaj je program projektu dao niz važnih dimenzija. Iz rezultata vanjske procjene učinaka i nalaza samostalnog istraživača znamo kako su članovi zajednice s odobravanjem gledali na

Za vrijeme svoje civilne službe nisam naučio ništa o oružju. Znam voziti auto, ali ne znam voziti tenk. Ne znam baciti bombu, ne znam se prišuljati neprijatelju. Ja se ne znam obraniti oružjem. Ali sada znam da u mojoj zemlji živi 5500 slijepih osoba koji su do sada bili moji nevidljivi sugrađani i sugrađanke. I premda nisam naučio kako se prišuljati neprijatelju, naučio sam pričati slijepoj osobi bez predrasuda i prevesti je preko ceste, te popiti s njom piće. Za mir! ☐

Michelle Kurtz

PAI - Participatorno Akcijsko Istraživanje

u drugoj fazi provedbe projekta IDDIS

program, a članovi mirovnih timova su u tom procesu zadobili povjerenje zajednice. Volonteri su, kako je ranije planirano, sudjelovali u procesu

Među starijim generacijama, uglavnom umirovljenicima, uvriježilo se vjerovanje (možda podsvjesno) kako je Država hraniteljica i ako nam nešto nedostaje, vlast će se potruditi da to i dobijemo.

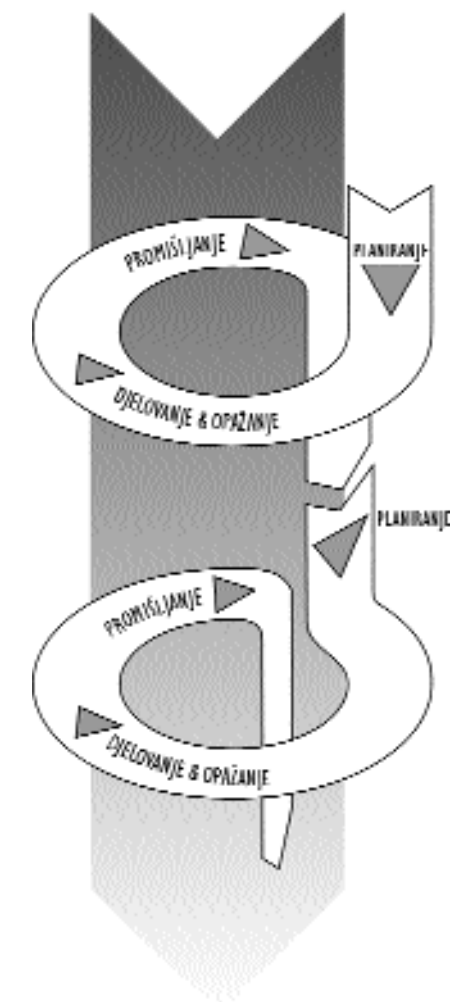
pomažući u analizi prikupljenih podataka i planiranju budućih aktivnosti. Ovakav oblik uključivanja na različitim razinama postoji na svim lokacijama na kojima se provodi projekt (6 lokacija). Na ovom stupnju shvaćanja svog posla članovi mirovnih timova zasigurno znaju kako prikupiti informacije uz pomoć zajednice. Međutim, program nema osnaženu dinamiku PAI-a prema ranije navedenim točkama, iako se pojavilo nekoliko popratnih korisnosti koje se inače ne spominju u literaturi vezanoj uz PAI. I članovi timova i članovi zajednice ističu kako su posjete pomogle u smanjenju straha od "druge strane". Posjete su bile iscjeljujuće. I jedni i drugi su se često vraćali na program slušanja kao trenutku kada se pri put pojavila nada. Posjete su ujedno bile i prisnan način učenja o zajednici i pronalaženja volontera koji su željeli pomoći u izgradnji zajednice.

Kulturni izazovi koji, prema mom mišljenju, priječe cjelovito prihvaćanje koncepta PAI-a unutar projekta su:

1. Vjerovanje u pozitivistički pristup istraživanju. Postoji temeljna usmjerenost prema postojanju objektivno provjerljive stvarnosti. Kvalitativno je istraživanje novina u ovoj regiji, a pogotovo na razni lokalne zajednice. Očekuje se da samo stručnjaci mogu izvesti pravovaljane zaključke. Članovi projekta koji su na studiju stekli osnovna znanja o istraživanju možda su čuli nešto o tomu, ali nikada nisu koristili participatorno-kvalitativne metode.

2. Vjerovanje kako je upravljanje s vrha karakteristika dobrog upravljanja. Proces osnaživanja i facilitacije, često korišteni elementi PAI-a, ne mogu se jednostavno baciti pred grupu ljudi. Mora se raditi na razvoju samopoštovanja, povjerenja i osobnosti s obje strane. Dobro suradništvo nije pasivno već posta-

je znak jednakosti u jednadžbi upravljanja u kojoj suradnik doprinosi i spreman je preuzeti punu odgovornost za svoj dio posla. Ne može se suradnicima samo reći što trebaju napraviti. Voditelji ne pitaju suradnike za mišljenje samo radi političke korektnosti. Voditelji bi trebali izvući maksimum od svojih suradnika i omogućiti im da u potpunosti ostvare svoje potencijale. Voditelji i suradnici su kolaboratori. Ovakvom se načinu vođenja ne ukazuje povjerenje i nije dovoljno iskušavan, pa kada se tako dogodi pogreška uslijed ljudskih ograničenja postoji praksa postavljanja strožeg voditelja koji bi trebao uvesti red.

*Podaci preuzeti iz Internet-članka Merril Ewereta i Davida Deschler; 25.05.1995. <http://www.PARnet.org/PARarchive>

PAI je otpočetak zamišljen kao sastavni dio djelovanja prema van u skladu s glavnom idejom projekta. Osnovni proces, planiranje-djelovanje-opažanje-promišljanje-planiranje, potreban je kako bi se naglasile slijedeće postavke:

- **društvo je sustav u kojemu pojedinci i zajednice igraju važnu ulogu;**
- **potrebno je razvijati ljudske potencijale;**
- **o dogovorno demokratsko donošenje odluka;**
- **proces stjecanja znanja kao i upotreba istoga trebalo bi biti vlasništvo onih koji imaju koristi od toga;**
- **vjerovanje kako su prosječne osobe sposobne prepoznati vlastite probleme, raščlaniti ih i odrediti način rješavanja odanost nenasilnom djelovanju**

3. Vjerovanje kako su evaluacija i samostalno promišljanje opasnost. Prema iskustvu mnogih ljudi u ovoj regiji, evaluacija je vrijeme kada se treba ustanoviti što nije napravljeno kako treba i obično je popraćena poniženjem zbog propusta. Na žalost, to nije vrijeme za otvoreno otkrivanje s ciljem poboljšavanja buduće prakse. Zanimljivo je kako u strukturi hrvatskog jezika ne postoji točno određena riječ za vrstu savjetovanja za koju je Zapad razvio izraz "practice". U hrvatskom jeziku postoje izrazi koji opisuju davanje savjeta u psihijatriji, psihoterapiji i psihologiji, ali ne i za savjetovanje u kojemu se osobu vodi kroz proces samoanalize. Ovo je važno za razumijevanje zbog čega je potrebna osoba izvana koja će to napraviti. Samoopažanje koje vodi samorazumijevanju počinje nailaziti na odobravanje na ovim prostorima. Odsustvo ova dva čimbenika umanjuje snagu misaonog kruga PAI-a. Daleko od snažnog iskustva kakvo bi trebalo biti.

Slijedeći je kulturalni izazov PAI-u ideja volonterizma. Među starijim generacijama, uglavnom umirovljenicima, uvriježilo se vjerovanje (možda podsvesno) kako je Država hraniteljica i ako nam nešto nedostaje, vlast će se potruditi da to i dobijemo. Pro-matrač bi mogao pomisliti kako je na površini riječ o pasivnosti, ali nije tako. Riječ je o opredjeljenju. Zasižno postoje i oni suprotnog opredjeljenja koji djeluju krajnje proaktivno. S jedne strane, ponuda da ćemo napraviti nešto bolje nego što je država dužna napraviti je uvreda za državu. Stav mlađih generacija je drukčiji, ali raniji bi opis mogao biti točan za većinu stanovnika u selima.

Još jedan otežavajući element je teška ekonomska situacija u poslijeratnom razdoblju. Teško je razgovarati s ljudima o volonteranju u slučaju kada ne mogu prehraniti svoje obitelji. Možda bi, bez obzira na sve, radije sjedili kod kuće jer nemaju posao, jer se njima neplaćeni posao ne isplati kada bi to svoje slobodne vrijeme mogli provesti u traženju posla.

Gore navedeni izazovi bi se trebali uzeti u obzir kada govorimo o pristupu temi PAI-a u ovom razmatranju.

U buduću bismo željeli da PAI postane sastavni dio metodologije po kojoj djelujemo kao projekt. Želja nam je da PAI postane cikličan proces koji bi:

- izoštrio naše razumijevanje onoga što radimo,
- vodio poboljšanju našeg djelovanja,
- omogućio mirovnim radnicima i ljudima s kojima rade izreći što oni misle da je istina o njihovoj zajednici i imati mogućnost oblikovanja željene budućnosti.

Želimo, također, oformiti stručno-znanstveno tijelo koje bi nam koristilo u poslovima zastupanja.

Preciznije, trebamo veliku podršku stručnjaka koji nas mogu savjetovati i nadgledati naš napredak. U idealnim bi uvjetima to bilo nešto poput mentorskog odnosa; isprva intenzivno s ciljem prenošenja potrebnih informacija, stavova i vještina, a kasnije samo kratke kontrole s ciljem ohrabivanja i pravilnog usmjeravanja razvoja.

Moguća područja za radionice:

- filozofija, epistemologija (spoznajna teorija), nadilaženje kulturalnih razlika i kratka povijest PAI-a
- Metode PAI-a, uz mnoštvo kratkih analiza pojedinačnih slučajeva
- Upotreba kompjutera u PAI-u
- Evaluacija/monitoriranje prijenosa vještina članova mirovnih timova vezano uz njihovo razumijevanje PAI-a i upotrebe kompjutera

Potrebna su savjetovanja iz slijedećih područja nakon što je stručnjak razumio postojeći način rada:

- Formiranje baze podataka za projekt slušanja
- Upotreba kompjutera za šifriranje podataka
- Integriranje volontera iz zajednice u PAI-krug
- Uspostava sustava monitoriranja i evaluacije za čitav projekt kako bi se informacije mogle dobiti natrag i biti upotrijebljene u PAI-krugu
- Prijedlozi za specifične istraživačke projekte i savjeti za provedbu
- Pomoć u kontaktima s mogućim donatorima
- Revizija starih izvještaja i podataka kako bi se moglo dati savjet o integriranju tih informacija u novi sustav PAI-a

Naučili smo koliko PAI može biti vrijedan, uglavnom iz iskustva djelomične implementacije PAI /kruga. Najbolnije je bilo kada smo trebali prikupiti informacije za izvještaj o procjeni utjecaja na koncu prve faze. Sada imamo puno bolju sliku o tome kako bismo željeli raditi na terenu i radujemo se pokretanju osnažujuće dinamičnosti PAI-a. □

Sonja Stanić & Branko Petrović

Projekt slušanja

u Romskoj zajednici

Poštujemo li svaki oblik života? Odbacujemo li nasilje? Dijelimo li s drugima? Slušamo li kako bi razumjeli? Čuvamo li planetu? Otkrivamo li solidarnost?

"Iz želje za boljim životom i ostankom na svojim ognjištima, prvi put otkad Romi žive na prostoru Baranje (žive nekih 400 - 500 godina, no, nažalost ne postoje pisani tragovi o tome, a niti znamo odakle su Romi stigli u Baranju) zaživjela je potreba za samoorganiziranjem romske populacije. Tako je 19.05.1999. godine došlo do osnivanja Udruženja Roma Grada Belog Manastira - Baranje. Mnogi nisu vjerovali da Romi mogu imati svoje udruženje. Predviđali su da ćemo ubrzo prestati sa svojim radom. Jedan dio Roma je odlazio u treće zemlje (Norveška, Velika Britanija, Njemačka, a većina u SRJ). I kada uzmete u obzir nepovjerenje jednih, odlazak naših članova u treće zemlje, pritisak koji se vrši od strane nekih na Udruženje, moramo priznati da je bilo gotovo nemoguće raditi. U tim teškim trenucima za Udruženje i sve Rome u Baranji, iskrenog i vjernog partnera našli smo u ljudima iz Centra za mir, nenasilje i ljudska prava Osijek - Mirovni tim Beli Manastir. Lijepa riječ, širom otvorena vrata za naše članove, upućivanje naših ljudi na razne seminare u Ilok, Donji Miholjac i Vukovar osnažilo je našu organizaciju.

Projekt slušanja bio je jako veliki korak za Udruženje koje nije znalo točan broj Roma u Baranji. Tu je mirovni tim odigrao glavnu ulogu i s njihovom velikom podrškom uspjeli smo ga realizirati. Udruženje i dan danas koristi podatke od tog projekta, iz kojeg se vide ideje i želje Roma za bolji život."

Projekt slušanja je proveden s pripadnicima romske populacije u selima Baranje u kojima Romi čine značajan broj i u kojima imaju svoja romska naselja. Obišli smo romske obitelji u Belom Manastiru (82), Dardi (118), Bolmanu (17), Jagodnjaku (9), Torjancima (33), Kneževim Vinogradima (12) i Vardarcu (14).

Tako je tijekom listopada, studenog i prosinca 2000. g. razgovarano s ukupno 285 romskih obitelji. Jako je važno naglasiti da su parovi koji su išli u slušanje bili sastavljeni od povratnika, ostalnika i Roma, a samo su dva člana mirovnog tima ponekad sudjelovala. Nastojali su obići sve romske obitelji u navedenim mjestima.

Željeli smo

1. Sagledati situaciju u kojoj se nalaze pripadnici romske populacije u Baranji
2. Pomoći udruzi Roma u prikupljanju podataka kao što su:
  - Evidentiranje broja Roma u ovom trenutku (obitelji i članovi)
  - Školski i predškolski status romske djece (broj djece i razred)
  - Broj zaposlenih i umirovljenika
  - Identificiranje Roma koji su se vratili u Baranju
  - Stavovi o udruzi Roma i aktivnostima
3. Istražiti probleme i potrebe romske populacije
4. Upoznati Rome s Centrom za mir i mirovnim timom, te aktivnostima koje provodimo
5. Utvrditi kakva je komunikacija među Romima i kakva je komunikacija Roma s drugim mještanima.

Saznali smo

Od 285 intervjuiranih osoba 247 je ostalnika i 32 povratnika iz SRJ, Njemačke, Austrije, Mađarske, te 1 doseljenik iz Osijeka. U 285 obitelji živi 140 djece u dobi do 6 godina, 238 od 6 do 18 godina i 53 mladih koji su stariji od 18 godina.

Članovi romske zajednice.

Kao najveće probleme vezane za život u mjestu ispitanici su naveli:

- ekonomski problemi, nezaposlenost (91)
- općenito loš život (89)
- žal za predratnim vremenima (36)
- zadovoljstvo životom (21)
- osjećaj nesigurnosti u mjestu (19)
- loše psihičko osjećanje radi cjelokupne situacije (16)
- sigurnost (15)
- strah od provokacija i maltretiranja (14)
- loši međuljudski odnosi (13)
- loš život radi male ili neredovne skrbi (12)
- ništa se ne poduzima u mjestu (loša infrastruktura) (11)
- preživljavanje od socijalne skrbi (9)
- nada za bolji život (9)
- katastrofalni uvjeti života (gladovanje) (8)
- snalaženje na razne načine da prežive (preprodaja...) (7)
- žaljenje na skupe režije (6)
- nedostatak kulturnog i društvenog života (5)
- preživljavaju od deponija smeća (5)
- osjećaj obespravljenosti i manje vrijednosti (4)
- pozitivno mišljenje o međuljudskim odnosima u mjestu (4)
- nedovoljno autobusnih linija za prijevoz djece u školu (3)
- mržnja među ljudima (3)
- povratak iz SRJ (2)
- okolina je minirana (2)
  - obiteljski gubitci za vrijeme rata (poginuli) (1)

25 djece ne pohađa osnovnu školu iz razloga kao što su: nemar roditelja, nemaju pribor ni odjeću za školu ili iz drugih, nama nepoznatih razloga.

Od svih članova obitelji ispitanika (1004) 21 osoba je trenutno zaposlena, 21 osoba prima mirovinu, a 185 kućanstava živi od socijalne skrbi.

Od 1004 osobe 389 osoba nije zdravstveno osigurano. Neke osobe nemaju pravo na osiguranje, a neke nisu ni podnosile zahtjev. U većini slučajeva djeca su ta koja su zdravstveno osigurana.

Životu u romskom naselju

Život je u naselju u **Belom Manastiru** težak jer puno ljudi ne radi, nego žive uglavnom od socijalne skrbi ili se snalaze na druge načine (preprodaja, prodaja starog željeza, ...). Odnosi među ljudima nisu loši, pomažu jedni drugima koliko god mogu, ali nemaju novca za plaćanje režija. Na žalost, kod nekih je situacija toliko loša da se hrane iz kontejnera.

Darda ima probleme oko infrastrukture: vode ili nemaju ili nije za piće, pa ju neki nose čak s groblja. Nema ulične rasvjete, cesta je loša, pa kada pada kiša, blato je do gležnjeva. Ljudi nemaju telefone pa većina misli da bi im dobro došla telefonska govornica.

U **Bolmanu** su ostala većinom staračka domaćinstva. Skoro nitko ne radi, ali misle da je važno što su zajedno. Što se tiče infrastrukture u naselju nema ceste, ni ulične rasvjete, voda je loša (neprovjerene kvalitete). Ljudi su uglavnom nezaposleni, nemaju normalne uvjete za život, a trgovina u naselju ne zadovoljava potrebe.

U **Jagodnjaku** ne postoji veliko romsko naselje, već par odvojenih obitelji do kojih vodi kaldrma, nemaju ni vode niti rasvjete.

Što se tiče infrastrukture u **Torjancima** se ljudi žale na lošu cestu i vodu, nema rasvjete ni telefonske govornice. Većina ljudi je bez posla, njihove su minirane i nema nikakvih sadržaja. Među ljudima vlada zavist, nesloga i svađe, što situaciju u naselju čini još težom.

Kneževi Vinogradi imaju slične probleme što se tiče naselja. U blizini je deponija smeća, cesta je loša i nema rasvjete, ali ljudi pomažu jedni drugima, pa kažu da i nije tako loše ovdje živjeti.

U **Vardarcu** je situacija među ljudima jako loša, mada je bolja nego u mjestu. U naselju se ljudi osjećaju nesigurno radi čestih provokacija od strane pojedinih povratnika. Život je težak, većina živi od skrbi, a poneki idu na deponiju smeća i tako preživljavaju. Pojedini mještani naselja kažu da su im prijetili "da će srušiti naselje jer su kuće bespravno građene tj. bez građevinske dozvole i da će ih otjerati u Jagodnjak među četnike".

Za stanove koji su u katastrofalnom stanju plaća se stanarina, a najveći problem je deponija smeća koja se nalazi uz naselje, pa se svuda širi smrad i puno je štakora.

Što se tiče međuljudskih odnosa, oni nisu loši, ali se dosta ljudi boji odlaska OSCE-a.

Odnos ostalih mještana i Roma

Odnosi sumještana i Roma variraju od mjesta do mjesta. U Kneževim Vinogradima odnosi su ocijenjeni od svih ispitanika kao dobri (jedan suzdržan).

"Družimo se s većinom mještana, odnosi su vrlo korektni!",
"U ovom selu svi se poštuju!"

U drugim mjestima odnosi se opisuju djelomično kao dobri, a djelomično kao vrlo loši.

"Nitko nas ne potcjenjuje niti uznemirava!"

"Odnosi su dobri, osjećam se slobodno i sa svima pričam!"

"Mislim da nas druge nacionalnosti ne vole, ali mi ne smeta!"

"Nema ekscesa ali kontakti s povratnicima samo su formalnost!"

"Nisu loši odnosi, jedino policija, kad nešto nestane dolazi odmah kod nas!"

"Loš je odnos zdravstvenih radnika, ostalo sad i nije loše!"

"Privatnici ne zapošljavaju Rome, a loš je odnos i doktora!"

"U školi ima problema, djeca ne smiju sama iz škole, vrijeđaju ih!"

"Postoji neka distanca, neki se prave da nisu Romi i to je ruglo svih!"

"Odnos je krajnje negativan, ignorantski, prijetite nam i provociraju!"

"Svrstavaju me u niži rang ljudi!"

U jednom je baranjskom mjestu situacija među svim ispitanicima ocijenjena kao ekstremno loša: "Odnosi su katastrofalni, tuku me bez razloga!"; "Odnosi su loši, psuju nam, tuku nas i kažu da moramo otići!"; "Ne idem nigdje pa ne znam!"; "Komuniciram s nekima ali mladi prave probleme"; "Izvan mjesta ne osjećam se ugroženo!".

Uključivanje u rad Udruge

Mišljenja i stavovi o Udruzi Roma uglavnom su pozitivni i kreću se u velikom rasponu - od mišljenja da je rad udruge odličan i da se zalažu i trude, te do suprotnih mišljenja s primjedbom kako postoje nepravilnosti pri podjeli humanitarne pomoći i da se Udruga mora bolje organizirati.

Mnogi se Romi žele uključiti u rad Udruge i to na različite načine, npr. fizički rad, pomoć savjetima, organiziranje udruge, pletenje korpi, novčana pomoć, prenošenje znanja na druge, prikupljanje dobrovoljnih priloga, sudjelovanje u sportskim aktivnostima, te na mnoge ostale načine i kroz vještine koje mi ovdje nismo imali mjesta navesti, ali ih posjedujemo u statističkoj obradi podataka.

Ideje i prijedlozi upućeni Udruzi Roma

Kada smo razgovarali o radu udruge i mogućnostima poboljšanja života u mjestu ispitanici su ponovo pokazali veliku zainteresiranost i kreativnost. Predložili su sljedeće:

- Humanitarna pomoć (zajedno nabavljati drva, odjeću, hranu) za stare i nemoćne
- Kulturni i sportski sadržaji (osnivanje kulturno umjetničkog društva, pjevački zbor, organiziranje raznih takmičenja u pjevanju i plesanju, čuvanje narodnih običaja)
- Suradnja sa svim Romima (bolje upoznati ljude s radom Udruge Roma)
- Više brige o romskoj djeci, starima i nemoćnima
- Više informirati ljude o radu Udruge
- Pronalaziti posao za Rome
- Nabaviti traktor i prikolicu za drva
- Pronaći prostor za druženje mladih i djece u mjestima gdje ne postoji

- Pronaći donacije za privredu (mini farme)
- Pomagati pri izdavanju dokumenata i rješavanju zdravstvenog osiguranja
- Pomoć školskoj djeci u nabavci knjiga i drugih potrepština (školski pribor)
- Više romskih zabava
- Razne zajedničke akcije (čišćenje, kopanje za vodovod, rezanje drva)
- Održati sastanak svih Roma
- Otvoriti savjetovalište za mlade
- Poboljšati organizaciju udruge
- Uvesti vanjskog kontrolora za rad udruge
- Raditi na uvođenju telefonskih govornica i rasvjete u mjesta
- Angažirati se na obnovi stanova, vodovoda
- Večernja škola za nepismene
- Ravnopravnije dijeliti pomoć
- Baviti se pitanjima vezanim za higijenu, alkoholizam, droge
- Educirati ljude o ljudskim pravima
- Otvaranje vrtića za romsku djecu

Život Roma u Baranji karakterizira vrlo loša ekonomska situacija i život na rubu egzistencije, a ponekad je i sam život u pitanju, te loš odnos lokalnih vlasti, odnosno čelnika istih prema pripadnicima romske populacije, osjećaj napuštenosti i neko-rektan odnos različitih ustanova prema njima, strah pri obraćanju institucijama i ustanovama, kao i želja za aktivnim i ravnopravnim sudjelovanjem u poboljšanju uvjeta življenja ("Želimo raditi, a ne primati socijalnu skrb").

Udruga Roma otvara velike mogućnosti organiziranja mještana, rada na poboljšanju uvjeta u kojima žive Romi, te očuvanja Romske kulture i tradicije. Ovaj Projekt slušanja svjedoči o potrebi i želji Roma Baranje da zajedno sa svim mještanima Baranje grade zajedničku bolju budućnost, temeljenu na razumijevanju i uvažavanju međusobnih razlika. Prvi veliki iskorak je učinjen - osposobljavanje za slušanje i zajedničko slušanje svojih sumještana. Pripadnici Romske zajednice pokazali su da unatoč velikim problemima s kojima se suočavaju, posjeduju veliku kreativnost i snažnu motivaciju, tako da svi mi duboko vjerujemo kako će se polako, ali sve više uključivati, te razvijati programe unaprjeđenja života cijele zajednice.

"Želja za budućnost nam je da skupa s ljudima dobre volje, a sa svojim prijateljima i partnerima iz Centa za mir, nenasilje i ljudska prava i nenasilje, pomognemo Romima, a i drugima da ostvare svoje snove za sebe, ali i svoju djecu. Jednoga dana kada u tome uspijemo biti će bolji život za sve nas, a ne samo za odabrane pojedince" □

Za dodatne informacije:

Mirovni tim Beli Manastir
031-700 323
i/ili
Udruga Roma

Svi različiti - svi jednaki obrazovni paket

Ideje, izvori, metode i aktivnosti za neformalno intelektualno obrazovanje mladih ljudi i odraslih

urednica: Božica Sedlić; s engleskog prevela: Rozalija Baričević
Europski dom Slavonski Brod, svibanj 2000.

Ovaj je priručnik namijenjen svima onima koji su u centar svojih interesa i angažmana stavili obrazovanje mladih (i odraslih) cijeloga svijeta, dakle prvenstveno mladima "na kojima svijet ostaje". Danas, kada su poljuljane sve vrijednosti i vjera u pamet čovječanstva, a kod mnogih i u samoga Boga, ovakav je priručnik nadasve potreban. U našem dijelu svijeta (koji još zovu "postjugoslavenskim zemljama" ili zemljama Jugoistočne Europe) ovakav priručnik i rad s mladima ima poseban značaj. Samo intenzivnim obrazovanjem mladih i stručnim, te sistematskim pristupom i mobilizacijom svih segmenata društva za pozitivne ciljeve tolerancije, jednakosti, dostojanstva, ljudskih prava i demokracije možemo okupiti mlade ljude, te pružiti podršku i dodatni poticaj borbi protiv svih oblika netrpeljivosti.

Brojni su suradnici na izradi priručnika uspjeli učiniti ga vrlo preglednim, čitljivim i praktično primjenjivim. Priručnik je još veoma poticajan, te otvara mogućnost za razvijanje novih ideja, prilagodljivost i primjenjivost za rad s različitim starosnim skupinama.

Priručnik je pisan pregledno. Podijeljen je u dva dijela. A dio je podijeljen u tri poglavlja:

1. Izazovi, problemi i njihova podrijetla;
2. Razumijevanje razlike i diskriminacije i
3. Interkulturalno obrazovanje: pozitivni pristup razlici odakle interkulturalno obrazovanje dolazi?

Dio A je opći pregled postojeće situacije u Europi i predlaže uvođenje interkulturalnog obrazovanja, za razliku od multikulturalnosti. Obrazlaže razliku između multikulturalnog društva u kome različite kulture, nacionalnosti, etničke i vjerske skupine žive na jednom području, ali ne dolaze nužno u doticaj jedna s drugom, te predstavljaju društvo koje ima negativno stajalište

prema različitosti i ostavlja mogućnosti za razne vidove diskriminacije koju bi opravdala većina pripadnika te zajednice /Manjine mogu biti ravnodušno tolerirane, ali ne i prihvaćene ili vrednovane./ i interkulturalnog društva unutar kojega različitosti žive na jednom području,

održavaju otvorene interakcijske odnose, razmjenjuju, uzajamno se priznaju, te poštuju specifične vrijednosti / nacionalne, kulturalne, vjerske...i druge/ i načine života. To je društvo u kome se odvija proces djelotvorne tolerancije i održavanja ravnopravnih odnosa, gdje svaka osoba ima istu važnost, nema inferiornih i superiornih, boljih i gorih, gdje svatko ima svoje mjesto, vrijednost i kvalitetu, jednaka prava i šanse.

Nakon određivanja nekih ključnih pristupa, u ovom se dijelu knjige nastavlja s ispitivanjem temelja interkulturalnog obrazovanja. Izvori podataka na kraju knjige upućuju na mogućnost daljnjeg istraživanja.

Strategijski postavljena pitanja kroz cijeli tekst razjašnjavaju i osvjetljavaju probleme, te motiviraju za daljnje tematske rasprave u radnim skupinama.

B dio obrađuje metodologiju i aktivnosti za rad u interkulturalnom obrazovanju mladih, primjenjujući iskustveno učenje u interakcijskim skupinama mladih. Ovaj dio knjige pruža mladima mogućnost da na prikladan i zanimljiv način istražuju po vlastitoj "duši" i iskustvu, pruža izazove za prepoznavanje razlika i netolerancije u društvu u kome žive, osposobljava za prepoznavanje razlika među ljudima, kulturama i životnim stavovima i omogućuje izgrađivanje zajedničkoga života u miroljubivom društvu jednakosti i dostojanstva.

Knjigu smatram izvanrednim priručnikom i toplo preporučujem svim pedagogima, psiholozima, učiteljima, odgajateljima, te svima koji rade s mladima na njihovom obrazovanju. □

Crtice iz mirovnjačkog života

Žene - nositeljice vjerske tolerancije

Nije lako primjenjivati vjeru i povjerenje, nužne za toleranciju i razumijevanje u razvijanju kvalitetnih međuljudskih odnosa. Problematika prihvaćanja čovjeka koji pripada "nekim drugim" vjerskim uvjerenjima još je uvijek, i na početku trećega milenija, kamen spoticanja koji priječi razvijanje tolerancije među ljudima u većini društava.

Problem vjerske netolerancije prepoznale su žene, hrabre vizionarke koje nisu željele ostati ravnodušne na svjetske probleme i na patnje ljudi svog vremena, te su pokrenule **SVJETSKI DAN MOLITVE**, u uvjerenju da molitva ima snagu i moć promjene.

Svjetski dan molitve je svjetski ekumenski pokret kršćanki. Žene molitvom i konkretnim akcijama žele olakšati patnje ljudi, te djelovati u duhu solidarnosti.

Potresena situacijom žena u SAD-u nakon građanskog rata 1887. godine, predsjednica ženskog vijeća Prezbiterijanske crkve Mary Ellen James pokrenula je Svjetski dan molitve za domaće misije, dok su Lucy Peabody i Helen Barret Montgomery iz Baptističke crkve 1890. godine u Aziji pozvale na Svjetski dan molitve za inozemne misije.

Ova dva molitvena dana spojena su u jedan, te se i danas obilježavaju prvog petka u ožujku u 180 zemalja svijeta. Kritičko preispitivanje društva, zalaganje za promjene u društvu, te ekumenski karakter molitve i danas je jedan od najznačajnijih elemenata Svjetskog dana molitve. Svake godine kršćanke iz neke druge zemlje pišu tekst molitve koji se prevodi na više od 1000 jezika i odašilje na razne strane svijeta.

Svjetski dan molitve započinje s jutrom koje sviće nad otočjem Tonga u Južnom Pacifiku, a molitve se potom nastavljaju širom svijeta, sve dok se posljednja ne održi na otoku St. Lawrence kraj Aljaske.

Ovogodišnja organizacija Svjetskog dana molitve bila je pod pokroviteljstvom žena iz Samoe, a molilo se za potrebe stanovništva te zemlje.

Hrvatska je već niz godina uključena u ovaj ekumenski pokret, tako da je i ove godine ponovo u različitim gradovima održana molitva u kojoj su sudjelovale žene iz različitih vjerskih zajednica.

Projekt " Međuvjernačka suradnja u izgradnji mira " osječkoga

Centra za mir već četvrtu godinu u Osijeku organizira Svjetski dan molitve, koji je ove godine bio održan u Kapucinskom samostanu. Molitva je imala moto: " Učimo jedni od drugih,

Zajednička molitva u Kapucinskoj crkvi.

molimo jedni s drugima i djelujmo zajedno "

Sudionice su molitve dijapozitivima i izabranim tekstovima upoznale nazočne sa zemljom Samoom, te im približile taj daleki otok u srcu Pacifika i njihove potrebe. Molitva je bila upućena mladima, siromašnima, bolesnima, ženama, državnim vođama, te očuvanju planete Zemlje. U program je bilo uključeno tridesetak mladih ljudi različitih vjeroispovjesti koji su molitvom i pjesmom uveličale ovaj molitveni dan.

Po dosadašnjem običaju, na molitvi se prikupljao novac za potrebe društva, te se tako ove godine novac uručivao za " Prihvatilište za zlostavljaju djecu i članove obitelji " iz Osijeka.

Vesna Liermann

Prema komisiji za istinu i pomirenje

Na temu pomirenja, s nešto drukčijeg aspekta, započela je inicijativa Centra za mirovne studije iz Zagreba. Tribinom "Prema komisiji za istinu i pomirenje", održanoj 23. lipnja ove godine u Europskom domu u Zagrebu, otvorena je javna rasprava o potrebi rada takve ili slične komisije u Hrvatskoj. Neka od pitanja o kojima su gosti tribine razgovarali s uvodničarima prof. Žarkom Puhovskim, Vesnom Teršelić, Katarinom

Kruhonja i gošćom iz Čilea Robertom Bačić, bila su: postoji li u ovom trenutku hrvatske stvarnosti, uz potrebnu volju, i politička sposobnost da se suoči s prošlošću; tko bi podržao ovakvu inicijativu, kakve su šanse da Sabor u ovakvom sastavu stavi na raspravu ovakvu temu?

Zadnjih se desetljeća bilježi civilizacijski napor da se iza pada diktatorskih sustava ili iza sukoba karakteriziranih teškim povredama ljudskih prava osim klasičnog pristupa kažnjavanja zločina koriste i drugi pristupi kako bi se sa stajališta žrtava zadovoljila pravda. Dijalog kao vjerovatno jedini dugoročan način prevladavanja teške prošlosti i pokretanja procesa pomirenja istaknut je više puta tijekom rasprave.

15. svibanj - MEĐUNARODNI DAN PRIGOVARAČA SAVJESTI

I ove je godine 'Centar za mir - Osijek' kroz 'Program promocije i zaštite ljudskih prava' dana 15. svibnja 2001. obilježio Međunarodni dan prigovarača savjesti. Članovi Programa su navedenog dana, u vremenu od 10,00 -18,00 sati, na Trgu A. Starčevića dijelili prigodne brošure i letke educirajući građane o Prigovoru savjesti i civilnom služenju vojnog roka.

U Republici Hrvatskoj kao i u mnogim državama širom svijeta regulirano je pravo prigovora savjesti; Ustavom RH, Zakonom o obrani RH i odlukom Ustavnog suda RH (N.N.br.31/98). Prigovor savjesti je pravo pojedinca da sam odluči na koji će od Ustavom određenih načina ispuniti svoju građansku dužnost obrane Republike Hrvatske; sudjelovanjem u obavljanju vojničkih dužnosti u oružanim snagama ili obavljanjem civilne službe.

Pravo zahtijevati Prigovor savjesti ima svaki građanin Republike Hrvatske koji je pozvan; kao novi obveznik, pričuvni, na služenje vojnog roka, na vojnu vježbu, u rat, nositi oružje ili primjenjivati silu protiv drugih ljudi, A TO SE PROTIV njegovoj savjesti, vjeri, moralu i etici.

Pravnici 'Programa promocije i ureda ljudskih prava' predano rade na promociji Prigovora savjesti i civilnog služenja vojnog roka kako bi se građani, ponajprije vojni obveznici, u što većem broju educirali o Pravu na prigovor savjesti. Svi zainteresirani građani dodatne informacije mogu dobiti svakodnevno, osim petka, u vremenu od 12,00 -14,00 sati na adresi ,Gundulićeva 34/I. Ukoliko osobni dolazak nije moguć detaljnije informacije o Pravu na prigovor savjesti mogu se dobiti na telefon ureda broj; 031 20 68 87, ili pitanjima građana putem e-mail adrese ureda ljprava@zamir.net.

Donata S.

Regionalna radionica: Uloga etniciteta u istočnoj Slavoniji - mogući doprinos procesu de-eskalacije sukoba

Vukovar, 9.lipnja 2001

U sklopu istraživačkog projekta Univerziteta iz Graza i ASPR-a (Austrian Study Center for Peace and Conflict Resolution) u prostorijama VIMIO-a je održana cjelodnevna radionica pod naslovom Uloga etniciteta u istočnoj Slavoniji - mogući doprinos procesu de-eskalacije sukoba. Cilj je radionice bio prikupljanje akcijsko-istraživačkog materijala za istraživanje kako se etnicitet koristio za eskalaciju sukoba, a kako u procesu de-eskalacije i, što je najvažnije, kako bi se mogao koristiti u izgradnji održivog mira u multikulturnim sredinama. Nešto više od dvadesetak sudionika, uglavnom predstavnika organizacija civilnog društva, ali i članova lokalne vlasti, te institucija koje se bave pitanjima povratka, radilo je u pet skupina. Ključne su područja analize bila: Zaštita ljudskih prava, nacionalnih i etničkih skupina; Demokratizacija, upravljanje i osnaživanje političke participacije; Podrška održivom socio-ekonomskom razvoju; Mirovne snage, demilitarizacija i razoružanje; Edukacija i informiranje.

"Pogled iz unutra" ili rezultati participatorne analize bit će korišteni za komparativnu studiju s još nekoliko tipičnih područja u regiji u kojima je došlo do među-etničkog sukoba, ili ga se pak uspjelo spriječiti. Da bi se krug participatorno - akcijskog istraživanja (vidi prilog Michelle Kurtz) zatvorio bilo bi potrebno da sudionici istraživanja budu uključeni i u vrednovanje rezultata kao i kreiranje preporuka. Naime, cilj je takvog istraživanja pomoći nositeljima procesa da analiziraju situaciju kako bi rezultate mogli koristiti u planiranju strategije budućeg rada. Jedna od otvorenih tema s radionice bila je odnos etniciteta i lokalne uprave. Mjesec dana iza toga praksa nas opominje -kako će sadašnji sastav lokalne uprave grada Vukovara bez participacije predstavnika srpske etničke manjine utjecati na odnose dviju etniciteta i izgradnju mira?

Ocjena vanjskih sudionika radionice - prof. Ivo Bičanić i prof. Branka Baranović sa Sveučilišta iz Zagreba je da sudionici iz istočne Slavonije uglavnom zauzimaju pasivan stav kada je u pitanju ekonomski razvoj regije. Jesmo li doista postali zatočeni apatije - je li nam izlaz tu pod nosom a mi ga ne vidimo nego očekujemo prvo neki sistemski odgovor iz "centra" (vlade)? Nije li nam, u tom slučaju, ipak nužna pomoć izvana? Tko bi nam mogao pomoći i kako? Eto, već jedan od poticaja iznjedrenih iz tek započetog participacijskog istraživanja.

Katarina Kruhonja

CRO PAX - Oprost i pomirenje - izazov crkvi i društvu

U Tomislavovom domu na Sijemenu, od 9-12. svibnja ove godine, u organizaciji Hrvatskog Caritasa i Franjevačkog instituta za kulturu mira okupilo se stotinjak sudionika međunarodne konferencije čija je glavna tema bila oprost i pomirenje kao izazov crkvi i društvu. Konferenciji su prethodile dvogodišnje pripreme i uvođenja u temu od strane organizatora, nekoliko okruglih stolova, istraživanje na nacionalnoj razini, te nekoliko publikacija. Cro Pax je tih dana bio mjesto razmjene - teolozi, sociolozi, predstavnici crkava kao i organizacija civilnog društva koje rade na tom području su slušali jedni druge i zajednički promišljali kako dalje. Više o tom projektu u našem slijedećem broju.

Promocija "Križa od čavala"

"Zajednička klupa" - projekt koji je Centar za mir, nenasilje i ljudska prava Osijek pokrenuo 1996. godine - dobitnik je priznanja "Cross of Nails" koju dodjeljuje Međunarodna zajednica za pomirenje sa sjedištem u Velikoj Britaniji. Ovu je nagradu projekt dobio zajedno sa Zajednicom za pomirenje "Footprints" iz Velike Britanije, a s kojom uspješno surađuje nekoliko godina. Prilikom posjeta gostiju iz Velike Britanije početkom ožujka, održana je u prostorijama Centra promocija priznanja koje je prvi put dobila organizacija iz Hrvatske. "Ovaj naš projekt savršeno oslikava rad Centra, a priznanje koje smo dobili zajedno s "Footprintsom" rezultat je četverogodišnjeg rada s prijateljima iz Britanije, te posebice s Cliveom Fowleyjem. Cilj ovog projekta je povezivanje ljudi koji su tijekom rata ostali u Baranji te njihova komunikacija s ljudima s ove strane. Fowley i ostali u "Footprintsu" ponudili su se i odveli ljude s različitih strana u Britaniju te pomogli u njihovoj komunikaciji", istaknula je Dušanka Ilić, voditeljica projekta "Zajednička klupa".

HRANA ILI HRANA & ZDRAVLJE

Ekološko je društvo Zeleni Osijek bilo voditelj kampanje o ekološkoj poljoprivredi u sklopu Akcijske koalicije. Projekt je započeo krajem prošle godine, kada su izrađeni promotivni letci i plakati. Osnovna je svrha kampanje u to vrijeme bilo donošenje zakona o ekološkoj poljoprivredi. Zbog toga smo na poledini letka izradili dopisnicu kako bismo motivirali građane da iskoriste mogućnost sudjelovanja u donošenju odluka o zaštiti okoliša ostvarene potpisivanjem Aarhuske konvencije u Danskoj 1998. Međutim, kampanja je bila

Pakovanje tijesta od integralnog brašna u oslikane vrećice s motivom proljeća.

odgođena zbog objektivnih poteškoća, te je time izgubila prije naveden svrhu, budući da je donesen zakon o ekološkoj poljoprivredi.

Time su akcije dobile zadatak informiranja javnost o eko-hrani, te kroz interes građana utjecati na razvoj načina proizvodnje koji je zdraviji i prihvatljiviji za okoliš, dok za našu regiju može predstavljati i važnu granu gospodarstva.

U sklopu kampanje *Hrana ili hrana & zdravlje* održano je pet akcija, jedna u eko-selu Latinovac, a ostale u Osijeku. Na radionici održanoj 24. i 25. ožujka u Latinovcu djeca su oslikavala boce za domaći jabučni ocat, izrađivala tijesto i

Djeca pripremaju izložbu nakon radionice: proljeće na vrećicama.

kolačiće od integralnog brašna i oslikavala papirnate vrećice. Te su proizvode volonteri Centra za mir prodavali na štandu postavljenom u središtu Osijeka 31. ožujka s ciljem prikupljanja sredstava za pokretanje akcije popravka krovništva crkvice u Latinovcu. Aktivisti Zelenog Osijeka dijelili su promotivne materijale o eko-hrani, a na štandu su svoje mjesto našli i proizvođači organski uzgojene hrane iz Slavonije i Baranje, te udruga BIOPA, čiji su članovi nudili građanima degustaciju i prodaju svojih proizvoda. Od 8 do 13 sati prodani su i podijeljeni svi ponuđeni proizvodi.

Tri dana poslije, 3. travnja, studentima su u restoranu studentskog centra u Osijeku u vrijeme ručka ponuđeni eko-

kolačići i podijeljeni promotivni materijali, a jedan dio kolačića je idućeg dana darovan porodicama u Kliničkoj bolnici Osijek. Akcija pod nazivom *Djeca za djecu* imala je cilj upozoriti majke na način prehrane zato što preko mlijeka izravno utječu na zdravlje djece.

Na završnom predavanju *Eko-hrana kao zalog za budućnost* održanom u dvorani Studentskog centra u Osijeku 4. travnja okupilo se 60-ak zainteresiranih, uglavnom studenata. Predavači su bili prof. Davor Šamota (udruga za organsko-bilošku proizvodnju hrane BIOPA, prof. na Poljoprivrednom fakultetu u Osijeku), dr.sc. Spomenka Kovač (prof. na Prehrambeno-tehnološkom fakul-

tetu u Osijeku) i psihologinja Branka Drabek-Milekić (voditeljica projekta Eko-selo Latinovac). Moderator predavanja bio je Jasmin Sadiković (voditelj projekta Hrana ili hrana & zdravlje). U uvodnom predavanju predavači su govorili o genetskom inženjeringu, zakonskim osnovama za stimulaciju uzgoja zdrave hrane, prednostima takvog uzgoja i dizajniranju cjelovitog koncepta za unaprjeđenje kvalitete života. Svi su se posjetitelji nakon uvodnog predavanja mogli uključiti u razgovor. Rezultat je toga bila izuzetno kvalitetna rasprava kroz koja je pokazala vidljivo zanimanje publike za predstavljenu temu.

Lokalni i nacionalni mediji popratili su sve aktivnosti kampanje, a ekipa Hrvatske televizije napravila je, te prikazala prilog o prvoj radionici u Latinovcu. □

Uskrs prijateljstva

photo: Branka Drabek-Milekić